

JOHN

Warefa'aia

Feni Bu'uu John na fama'aia ba Jesus ana fei wareaa mei Haidaa, fei fi oalao, fei na pigioa ma guta a'a o'ou.

Ei rawarawaa lamii feni bu'u fi wareaa Jesus ba hia mei Tela'ana, mei fa'unaia ma ana Na'uu mei Haidaa. Ma ba i a'ana wagii fei narafawe'ia na pa'i harena.

Fei Warea nawe Pigioa

¹ Pa'aa rawarawa na ude fei Warea ma fei Warea na oafipui a'a mei Haidaa. Ma fei Warea, ana mei Haidaa. ² Ina oafipui a'a mei Haidaa fama'a.

³ I a'ana minaa ei manumanu na mamaramai. Lomi hepalo manumanu na mamaramai ba abaa famamarana. ⁴ I a'ana na pa'i harena ma fei harena fei, we'ai rama'a. ⁵ Fei we'ai na we'a laloo fei roromaa, ma'uaa fei roromaa lomi na apa'ia.*

⁶ Ina nomai hemea rama'a, aloamiaa mei Haidaa; harana, John. ⁷ Fei pa'afina ba i nomai, sifei ba i u'ugaa fei we'ai ba minaa ei rama'a, ronei narafawe'i. ⁸ Ana hia, abaa fei we'ai; na no'uamai ba i u'ugaa fei we'ai. ⁹ Fei pa'aa we'ai, fei ba i we'ainaa minaa ei rama'a fi nomai yeni malagufu.†

* **1:5: 1:5** O, laloo fei roromaa, ma fei roromaa lomi na muainia

† **1:9: 1:9** O, Feni, fei pa'aa we'ai, fei na we'ainaa minaa ei rama'a, ei ro nomai yeni malagufu

¹⁰ Ina guta i malagufu ma ana hia na famama-raiaa feni malagufu ma'uaa, feni malagufu, lomi na fanunu'apa'ia. ¹¹ Ina dinamii a'a ei gufunu ma'uaa, lomi rona taufagutania. ¹² Ma'uaa minaa ei rona taufagutania, ei rona narafawe'i a'a fei harana, ina uga ba ro'ou, na'uu mei Haidaa — ¹³ ma'uaa abaa na'u ale'ei pai rama'a,† o nunumiaa helagui fiharoi, uaa waniniaa mei Haidaa. ¹⁴ Fei Warea nawe pigioa ma na pagi gutanana i dupuaa o'ou. Ona ma'adigaa fei hawerana, fei haweraa mei Hemea Ua,§ mei noramiana a'a mei Ama, nofininamii fei rawani'a ma fei fa'uaia. ¹⁵ John fi u'ugia. Ina haroharo ma ware, “Simeni, meni unadii u'ugia ba, ‘Mei i nomai neneu na muainau, uaa hia, rawarawaa haigua.’” ¹⁶ A'a fei baua rawani'ana, minaa o'ou na todigaa watauda hawegia. ¹⁷ Uaa, ina fanamiaa Moses fei law. Fei rawani'a ma fei fa'uaia noranamai a'a Jesus Christ. ¹⁸ Lomi hemea na fanunupa'aa mei Haidaa ma'uaa, mei Na'uu mei Haidaa, mei Hemea Ua,* mei na oafipui a'a mei Ama, hia na fama'aia.

John, mei Pudugufaia na Ware ba Abaa Hia Christ

(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)

¹⁹ Ei Jew, rona aloaa ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma ei Levi ba ronei i'iginaa John ba hia hini. Sifeni, feni u'ugana a'a ro'ou yei Jerusalem.

† **1:13: 1:13** Warea Greek *abaa na'u wagii raraa* § **1:14: 1:14**
 O, mei Hodihodiaa Waninia * **1:18: 1:18** O, mei Hodihodiaa
 Waniniana. Hefi'a ne'ia ba ma'uaa mei hemea ua (o hodihodiaa)
 Na'una

²⁰ Lomi na ufamadumu ua, ma'uua namina u'u ua ba, “Yau, abaa Christ.”†

²¹ Rona i'iginia, “Haa, ma yoi hini? Yoi Elijah?”

Ina ware, “Abaa yau.”

“Yoi mei Mamama'a?”

Ina ware, “Lomi.”

²² Ronawe ware, “Yoi hini? Onei warefanaa hai'ou ma hai'ou'aree warefanaa ei rona aloamii hai'ou. O ware ba yoi hini ma rama'a bata?”

²³ John na wareaa ei wareaa Isaiah, mei mamama'a, “Yau fei lao na haroharo fawelei lomi haihai o guana, ‘Ra'a'augaa fei talaa mei Fasu.’ ”

²⁴ Ma hefi'a ei aloamii ro'ou, Pharisee, ²⁵ rona i'iginia, “Nabaa fa'ua, hamatani o pudugufinaa ei rama'a nabaa yoi abaa mei Christ, o Elijah, o mei Mamama'a?”

²⁶ John na ware, “Una pudugufinaa rama'a ranu† ma'uua hemea na u dupuaa hamu'ou, hemea lomi hamona apa'ia. ²⁷ Hia mena i no-mai neneu, mena lomi na rawani ba a alaraa fei supinena.”

²⁸ Ei manumanu ei, rona bigi'ia yei Bethany pepepe adii fei Ranu Jordan, fawelei fi pudugufai wagina John.

Jesus, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa

²⁹ I no'arewadilao, John na fanunupa'aa Jesus fi nomai a'ana ma na ware, “Ma'alao, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa, fei na tonaa ei hafelo'aa feni malagufu! ³⁰ Simeni, meni una u'ugia ba, ‘Mei i nomai neneu, na muainau, uua hia rawarawaa

† **1:20: 1:20** *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.” ‡ **1:26: 1:26** *O, laloo ranu*; vv. 31 ma 33 anaa

haigua.’ ³¹ Yau ana lomi na apa'ia, ma'uaa ena a nomai ma pudugufinaa rama'a ranu, sifei ba inei arewa a'a ei Israel.”

³² John na u'u ba, “Una fanunupa'aa fei Spiriti na falorogio pafea. Fei maumauna ale'ei pune ma na faloro pafona. ³³ Lomi ba a apa'ia ma'uaa, mei na aloau ba nei pudugufinaa rama'a ranu, na warefanau ba, ‘Mei ona fanunupa'ia ba na faloronaa pafona fei Spiriti, simena, mena i pudugufinaa rama'a Spiriti Apuna.’ ³⁴ Una fanunudia ma u'ufanaa hamu'ou ba hia, Na'uu mei Haidaa.”

Ei Rawarawa Otalai Neneraa Jesus

³⁵ I no'arewadilao, John na gutadiai a'a helagui otalai nenerana. ³⁶ I fanunupa'aa Jesus fi talailao, ina ware, “Ma'alao, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa!”

³⁷ Lagu'aa guainaa fei wareana fei laguei otalai nenerana, laguna neneraa Jesus. ³⁸ Jesus na diarai, ma'apa'aa lagua ma na i'iginaa lagua, “Tamanu nunumiaa hamugua?”

Laguna ware, “Rabbi” (hanuna ba Feroia), “Ona ma'igu hitani?”

³⁹ Ina ware, “Nomai ma hamuwe aida.”

Si'ei, lagunaree ma'a fei nopana ma laguna gutafipui a'ana fei arewaa fei. Fei au fei, obao ido'o fafi.

⁴⁰ Andrew, mei lofuu Simon Peter, hia hemea laguei na guainaa ei wareaa John ma na neneraa Jesus. ⁴¹ Fei rawarawa bigi'aa Andrew, sifei ba nado'o labaginaa mei lofuna Simon ma warefania, “Hai'ouna bapa'aa mei Messiah” (hanuna ba mei Christ). ⁴² Ma ina duginaa hia a'a Jesus.

Jesus na fanununaa a'ana ma ware, “Yoi Simon, mei na'uu John. Rowe roroinio Cephas” (hanuu fei ba Peter).§

Jesus na Harofaa Philip ma Nathanael

⁴³ I no'arewadilao, Jesus na nara ba i dinaa Galilee. I bapa'aa Philip, na warenaa a'ana, “Nen-erau.”

⁴⁴ Philip, ana ale'ei Andrew ma Peter; gufuna Bethsaida. ⁴⁵ Philip na bapa'aa Nathanael ma na warefania, “Hai'ouna bapa'aa mei na ne'inia Moses a'a fei Law, mei ana rona ne'inia ei mamama'a—Jesus, mei Nazareth, mei na'uu Joseph.”

⁴⁶ Nathanael na i'igai, “Nazareth! Ana i pa'i hepalo rawani'a manumanu i norai yei?”

Philip na ware, “Mi ma'aia.”

⁴⁷ I fanunupa'aa Nathanael fi nomai, Jesus na wareia, “Simeni, hemea pa'aa Israel, lomi hepalo sifi'a a'ana.”

⁴⁸ Nathanael na i'igai, “Tani o apa'au?”

Jesus na ware, “Una ma'apa'io oifi guta haroo fei haihai figi ma nenee fei, na harofio Philip.”

⁴⁹ Nawe ware Nathanael ba, “Rabbi, yoi Na'uu mei Haidaa; yoi mei Haparaa Israel.”

⁵⁰ Jesus na ware,* “Ona nara ale'ei uaa una warefanio ba na ma'apa'io oifi guta haroo fei haihai figi. Owe fanunuaa hefi'adiai manumanu i muainaa fei.” ⁵¹ Ma na waredilao, “A warefa'uai a'amu† ba owe‡ fanunuaa fei gigei pafea iwe gigi

§ **1:42: 1:42** Guapaloei hara *Cephas* (Aramaic) ma *Peter* (Greek) hanuna ba na'a. * **1:50: 1:50** O, Jesus na i'igai, “Ona nara ale'ei ... ? † **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamu'ou*. ‡ **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamowe*.

ma ei alo'aloo mei Haidaa, roifi nogio a'a mei Na'uu Rama'a ma hadiwe'idinaa pafea, minaa ale'ei bigi'aa ro'ou.”

2

Jesus na Filoginaa Wine fei Ranu

¹ Laloo fei fa'oduaiaa arewaa na pa'i hepalo lalaia yei Cana i Galilee. Ma mei inaa Jesus, hia yei.

² Ma rona lala'aa Jesus mawe ei otalai nenerana ba nei nomai a'a fei lalaia. ³ I beu ei wine, mei inaa Jesus na warefania, “Nawe beu ei numaa ro'ou wine.”

⁴ Jesus na ware, “Mena rawani'a pifine, tani o fihupu'inau a'a feni? Atawe nomai fei auu.”

⁵ Mei inana na warenaa a'a ei nafi, “Bigi'aa tamanu i wareia a'a hamu'ou.”

⁶ Na ude farafi'i oloroa pe'ii ranu, bigi'aa ro'ou mugoo. Ma wagii fei mau losuia ro'ou, rona'o fesufesu a'a e'ei ei Jew. Hepapalo pe'i na hawia ale'ei watolaa fainaroa pa'ania ama'anaa hefa pu'u ma enu pa'ania litre.*

⁷ Jesus na warefanaa ei nafi, “Igi ranu laloo ei pe'ii ranu”; si'ei, rona igifamereaa ro'ou.

⁸ Ma na warenaa a'a ro'ou, “Nadii, gufi ma'ida ma re fanaa mei bauaniaa feni hananaa.”

Rona bigi'ia ⁹ ma mei bauaniaa fei hananaa na hunuma'aiaa fei ranu, fei na filoginaa wine. Lomi ina aida ba noramiana hitani ma'uaa, ei nafi, ei ro'aa gufinamai, rona aida. Ma ina haro'u'ugainaa mei wawanee lalaia ¹⁰ ma ware, “Ei rama'a, rona'aida augaa ei rawani'a wine

* **2:6:** 2:6 Warea Greek *guapalo o odumanu metretes* (ale'ena 75 ama'anaa 115 litres)

fama'a ma ro'aa hunudigaa watauda ei, ronawe augaa ei lomi namina rawani; ma'uua, yoi onadii auma'aiaa ei rawani'a."

¹¹ Hefei, fei rawarawa hilalaa foigia bigi'aa Jesus yei Cana i Galilee. A'a fei, ina fama'aiaa fei hawerana ma ei otalai nenerana na narafawe'i a'ana.

¹² Nenee fei, ina upunaloo Capernaum fipuinaa mei inana ma ei lofuna mawe ei otalai nenerana. Ma rona guta yei hefi'a arewaa.

Jesus na Dinaa a'a fei Humuu mei Haidaa
(*Matthew 21:12, 13; Mark 11:15-17; Luke 19:45,*
46)

¹³ Ei ana i pa'aa fei au fei Talai Falogiaa ei Jew, Jesus na fanenaloo Jerusalem. ¹⁴ I malalaa fei humuu mei Haidaa na ma'apa'aa ei rama'a roi aloaa ei buduma'ao, sipsipi mawe ei pune ma hefi'a, rona guta a'a ei tawa, roi filoginaa ei mugoo po'i. ¹⁵ Si'ei, na fifigaa ei wao ba babu ma na teteaa minaa ro'ou fipuinaa ei sipsipi ma buduma'ao ba ronei di'inaa malalaa fei humuu mei Haidaa. Ina bailarofinaa ei mugoo po'i, ei rona filoginia ma hadupeduaa ei tawaa ro'ou. ¹⁶ A'a ei roi alo pune, ina ware, "Tofa'asi'anaa ano e'eni! Tani hamo'aa filoginaa humuu mei Amau ba humuu alo'aloo manumanu?"

¹⁷ Ei otalai nenerana, rona nonominaa fei ne'ia ba: "Namina fua'onau fei ni'eni'eanu a'a fei humumu."

¹⁸ I dii, ei Jew rona ware, "O bigi'aa tamanu hilalaa foigia i pudaa hai'ou ale'ei fama'ama'aa hai'ou ba na pa'i foraforamu ba o bigi'aa e'ei?"

¹⁹ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Birosiaa feni humuu mei Haidaa ma awe fa'ufalaraidinia laloo oduai arewaa.”

²⁰ Ei Jew, rona ware, “Feni humuu mei Haidaa feni, faduaa ro'ou laloo gunaroa pa'ania ma oloroa igisimasi. Ma yoi, ba o fadudinia laloo oduai arewaa?”

²¹ Ma'uaa fei humuu mei Haidaa, fei hia fi warewareia, ana fei hudi ununa. ²² Nenee fei asi'anana a'a ei ma'ea, ei otalai nenerana na nonominaa tamanu inadii wareia. Ma ronawe aida ba pa'aa fa'ua ei wareaa fei Bu'u Apuna ma Jesus.

²³ Ifi guta yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falogia, watauda na fanunuaa ei hilalaa foigia na bigi'ia ma narafawe'i a'a fei harana.† ²⁴ Ma'uaa Jesus, lomi ba i fa'arewafarawani a'a ro'ou, uaa ina apa'aa minaa ei rama'a. ²⁵ Lomi na nunuminia ba hemea i u'ugaa hemeadii, uaa na aida ei naranaraa rama'a.

3

Jesus na Feroinaa Nicodemus

¹ Na pa'i hemea Pharisee harana Nicodemus, hemea maroaa ei bauaniaa ei Jew. ² Ina nomai a'a Jesus hefaa poi ma ware, “Rabbi, hai'ouna aida ba yoi hemea feroia, noramiamu a'a mei Haidaa. Uaa, lomi nemea i bigi'aa e'ei hilalaa foigia, e'ei oi bigi'ia nabaa mei Haidaa lomi a'ana.”

³ Jesus na warenaa a'ana, “A warefa'uai a'amu ba lomi nemea i ma'a fei haparaiaa mei Haidaa nabaa lomi i waninidiai.*

† 2:23: 2:23 O, ma narafawe'i a'ana * 3:3: 3:3 O, nabaa lomi i waninirai pafea; v. 7 anaa

⁴ Nicodemus na i'igai, “Batanai ba i waninidiai nemea nabaa na wawaneidii? Pa'aa lomi ba i hadiwe'idinaa laloo iaa inana ba i waninidiai!”

⁵ Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu, lomi nemea ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa nabaa lomi i waninidiai a'a fei ranu ma fei Spiriti. ⁶ Waniniaa fei pigio, i nomai a'a fei pigio. Waniniaa fei spiriti, i nomai a'a fei Spiriti.† ⁷ Apuna ba'arofoa a'a fei wareau ba, ‘Onei‡ waninidiai.’ ⁸ Fei lalarena na aginaa fawelei nunumiana. Ona guainia ma'uaa, lomi ona aida ba noramiana hitani o i dinaia. Ana ale'ei a'a minaa ei rona wanini a'a fei Spiriti.”

⁹ Nicodemus na i'igai, “I batanai fei?”

¹⁰ Jesus na ware, “Haa, yoi hemea feroiaa Israel ma lomi ona aida ei manumanu ei? ¹¹ A warefa'uai a'amu, hai'ouna wareaa tamanu hai'ouna aida ma u'ugaa tamanu hai'ouna fanunuia ma'uaa, ana lomi hamona tonaa ei u'ugaa hai'ou. ¹² Una u'ufanio ei manumanuu malagufu ma lomi ona nara ba fa'ua; batanai o nara ba fa'ua nabaa a u'ufanio ei manumanuu fei gufu pafea? ¹³ Lomi nemea na aunudiginaa pafea ma'uaa, ana unaiaa mei na norai gufu pafea—mei Na'uu Rama'a.§ ¹⁴ Ana ale'ei Moses na uduginaa fei wa'a a'a fei hawafolo fawelei lomi haihai o guana, mei Na'uu Rama'a, ana ronei uduginia pafea ¹⁵ ba hini i narafawe'i a'ana i tonaa fei harenua lomi i pedutoo.*

† 3:6: 3:6 O, a'a spiriti ‡ 3:7: 3:7 Warea Greek ba Hamonei
 § 3:13: 3:13 Hefi'a ne'ia ba Rama'a, mei na oa pafea * 3:15:
 3:15 O, narafawe'i ba i pa'i a'ana fei harenua lomi i pedutoo

16 “Uaa, hamatee mei Haidaa namina haguaa feni malagufu, ina aloagii mei hodihodiaa† Na'una baduu wawane ba hini i narafawe'i a'ana, lomi i ma'e ma'uaa, iwe pa'i fei harena lomi i pedutoo. 17 Uaa, fei pa'afina ba mei Haidaa na aloagii mei Na'una yeni malagufu, a'a ba inei dududuuaa feni malagufu, ma'uaa ba nei fatela'anaa feni malagufu. 18 Hini i narafawe'i a'ana, lomi i tonaa fei dududuana, ma'uaa mei lomi na narafawe'i, na todigaa dududuana, uaa lomi ina narafawe'i a'a fei haraa mei hodihodiaa† Na'uu mei Haidaa. 19 Sifeni, feni pa'aa warea: fei We'ai na nodigimai yeni malagufu ma'uaa, ei rama'a, rona nunuminaa fei roromaa laraa fei we'ai, uaa ei bigi'aa ro'ou na hafelo. 20 Hini i bigi'aa ei hafelo'a, na bidibidi ununa a'a fei we'ai ma lomi ba i wadu'ainaa fei we'ai, uaa ina ma'au ba ei bigi'ana iwe arewa. 21 Ma'uaa hini na bigifipui a'a fei fa'uaia, i wadu'ainaa fei we'ai ba i fa'arewaia ba ei bigi'ana, bigi'aa mei Haidaa.”§

John, mei Pudugufaia fi U'ugaa Jesus

22 Nenee fei, Jesus mawe ei otalai nenerana, rona aununaa sugatata'aiaa Judea ma ina gutafipui a'a ro'ou yei ma pudugufinaa ei rama'a. 23 John ana na pudugufinaa ei rama'a yei Aenon rafi'inaa Salim, uaa na pa'i watauda ranu ma ei rama'a, rona'u no'uamai a'ana ba nei pudugufinaa ro'ou. 24 (Ei, rotawe bobo'ainaa John.) 25 Hefi'a ei otalai neneraa John, rona

† 3:16: 3:16 O, mei hodihodiaa fuana ‡ 3:18: 3:18 O, mei hodihodiaa fuana § 3:21: 3:21 Hefi'a na fapedugaa fei wareaa Jesus a'a v. 15.

fiharenni a'a hemea Jew* wagii fei maumau fesufesu wagii fei losuu ro'ou. ²⁶ Rona nopa'amii John ma warenaa a'ana, “Rabbi, mei rama'a a'amu yei pepei adii fei Ranu Jordan—mei ona u'ugia—hia fi pudugufai ma minaa ei rama'a, roi dinaa a'ana.”

²⁷ A'a fei, John na ware, “Lomi hemea ba i tonaa hepalo manumanu nabaa abaa noranarai pafea.

²⁸ Ana uniaa hamu'ou na aida ba una waredii ba, ‘Yau, abaa mei Christ,† ma'uaa yau mei neido'o nomai ma'ana.’ ²⁹ Mei pifinee lalaia, manumanuu mei wawane lalaia. Mei tafii mei wawanee lalaia, i gutagual'oma'aia ma imina ni'eni'e na guainaa fei laona. Fei ni'eni'ea fei, manumanuu ma unawe todigia. ³⁰ Fei harana nei nobauanailao ma fei harau nei pusu'oroilao.

³¹ “Mei i norai pafea na pafeainaa minaa ei; mei noramiana malagufu, rama'aa malagufu ua ma ei wareana ale'ei ei wareaa feni malagufu. Mei noramiana pafea, na pafeainaa minaa ei.

³² I u'ugaa ei fanunuana ma guaiana ma'uaa, lomi nemea i guaitonaa ei u'ugana. ³³ Mei i guaitodigia na fama'aia ba mei Haidaa napa'aa fa'uai. ³⁴ Uaa mei aloamii mei Haidaa, i wareaa ei wareaa mei Haidaa, uaa lomi pedupeduu fei fanaa mei Haidaa‡ ei i fanaa fei Spiriti. ³⁵ Mei Ama na haguua mei Na'u ma na fifanidigaa minaa ei manumanu panina. ³⁶ Hini i narafawe'i a'a mei Na'u, i pa'i harena lomi i pedutoo, ma'uaa

* **3:25:** **3:25** Hefi'a ne'ia a'a hefi'a ei Jew † **3:28:** **3:28** O, Messiah

‡ **3:34:** **3:34** Warea Greek pedupeduu fei fanana

hini i fadugeaa mei Na'u, lomi ba i fanunuaa fei harenaa, uaa fei sibaa mei Haidaa na oa a'ana.”§

4

Jesus na Fiwarewarei a'a mei Pifinee Samaria

¹ Ei Pharisee, rona guainia ba i fimina watauda ua ei otalai neneraa Jesus ma ei pudugufaiana laraa John, ² ma'uaa abaa Jesus mei na pudugufai, uaa ei otalai nenerana. ³ I guainaa fei mei Fasu, na di'ininaa Judea ma hadiwe'idinaa Galilee.

⁴ Ma ina talai'ailao Samaria. ⁵ Si'ei, ina wadu'ainaa hepalo gufu laloo Samaria, harana Sychar na rafi'inaa fei malagufuu Jacob, fei na fanaa mei na'una Joseph. ⁶ Fei agifaa Jacob ranu yei ma na madugu unuu Jesus uaa fei tatalaiana, si'ei, na guta adii fei ranu. Ei, ale'ei haloaina.

⁷ I nomai hemea pifinee Samaria ba i bai ranu, Jesus na warenaa a'ana, “Na rawani ba odo'o fani numau?” ⁸ (Ei otalai nenerana, rona aunudiginaa a'a fei gufu ba ro pono du'ua.)

⁹ Mei pifinee Samaria na warefania, “Yoi Jew ma yau Samaria. Tani o i'iginau ba nei fani numamu?” (Uaa ei Jew, lomi rona'o fiwarewarei a'a ei Samaria.)*

¹⁰ Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa ona aida fei fanaa mei Haidaa ma hini fi i'iginio ba fani numana, woro o i'iginia ma i fanio fei ranuu loloma.”

¹¹ Mei pifine na ware, “Hagu'u. Lomi ona pa'i iba ma fei ranu na walalo. O to hitani fei ranuu loloma? ¹² Haa, ona muainaa mei Amaa o'ou

§ 3:36: 3:36 Hefi'a na fapedugaa fei wareaa John a'a v. 30.

* 4:9: 4:9 O, rona'o hunu a'a ei baraa ei Samaritan

Jacob, mei na fanaa o'ou feni agifana ranu, mei ana hia ma ei na'una mawe ei hapena manulelele, rona hunu wagina?"

¹³ Jesus na ware, "Hini i hunumaa feni ranu feni, iwe sigigidiai ¹⁴ ma'uaa hini i hunumaa fei ranu fanau, lomi ifai sigigidiai. Hi'i, fei ranu a fania iwe ale'ei ranuu wediwedi fei i fani harena lomi i pedutoo."

¹⁵ Mei pifine na warefania, "Mena bauana, fanau fei ranu fei lomi a fai sigigi ba a u hadiwe'idimai mi bai ranu."

¹⁶ Ina warefania, "Wi dugamii mei haromu ma hadiwe'imai."

¹⁷ Ina ware, "Lomi harou."

Jesus na warenaa a'ana, "Pa'aa fa'ua wareamu ba lomi haromu. ¹⁸ Ma'uaa, ana pa'aa fa'ua ba onado'o pa'i haipani haromu ma mei wawane a'amu e'eni, abaa haromu. Pa'aa fa'ua fei do'o wareamu."

¹⁹ Mei pifine na ware, "Mena bauana, una fanunu'apa'ia ba yoi hemea mamama'a. ²⁰ Ei amaa hai'ou, rona losui pafoo feni maugeni, ma'uaa hamu'ou Jew na ware ba o'ounei losui yei Jerusalem."

²¹ Jesus na ware, "Mena pifine, onei guainau. Fi nomai fei au ba lomi o losuinaa mei Ama i pafoo feni maugeni, o yei Jerusalem. ²² Hamu'ou ena Samaria na losuinaa tamanu lomi hamona aida; hai'ouna losuinaa tamanu hai'ouna aida, uaa fei talaa tela'ana, noramiana a'a ei Jew. ²³ Ma'uaa fi nomai ma na nodigimai fei au ba ei pa'aa losuia, rowe losuinaa mei Ama wagii fei spiriti ma fei fa'uaia, uaa mei Ama na nunuminaa ei mau losuia ale'ei. ²⁴ Mei Haidaa, hia spiriti ma ei ba ro'aa

losuinia, ronei losuinia wagii fei spiriti ma fei fa'uaia.”

²⁵ Mei pifine na ware, “Una aida ba mei Mes-siah” (mei rona ware ba Christ) “fi nomai ma ena na nomai, iwe warefa'arewaiaa minaa ei manu-manu a'a o'ou.”

²⁶ Jesus na ware, “Yau, meni u'ei wareware a'amu, ana simena.”

Ei Otalai Nenerana, Rona Hadiwe'idinaa a'a Je-sus

²⁷ Ana ei ua, ei otalai nenerana, rona hadiwe'imai ma ba'arofo ba na fiwarewarei a'a hemea pifine. Ma'uaa lomi hemea na i'iginia ba, “Tamanu nunumiamu?”, o “Tani o fiwarewarei a'a mei pifine mei.”

²⁸ I dii, mei pifine mei, na au'uaiaa fei ibaa ranu, hadiwe'inaa gufunu ma warefanaa ei rama'a, ²⁹ “Mi ma'a mei na u'ufanau minaa ei una bigi'ia. Woro sime, mei Christ?”† ³⁰ Rona asi'aa a'a fei gufu ma talainaloo a'ana.

³¹ Ma ei, ei otalai nenerana, roi warenaa a'ana ba, “Rabbi, onei hanana.”

³² Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, “Na pa'idii du'ua ba a hanaia, fei lomi hamona aida.”

³³ Ma ei otalai nenerana na fiwarewarei ba, “Haa, na pa'i rama'a naree fani hanana?”

³⁴ Na ware Jesus, “Fei hanau, sifei ba unei bigi'aa ei nunumiaa mei na aloagiau ma fapedugaa fei bigi'ana. ³⁵ Haa, lomi hamona'o ware ba, ‘Obao-diai puda ma i nomai fei au hufu'a'? A ware ba hamonei werainaa pudaa hamu'ou ma ma'aiaa ei pe'ihape! Ina we'idii ei du'ua ba o hufu'ia. ³⁶ Ana

† 4:29: 4:29 O, Messiah

e'eni ua mei hufu'a fi tonaa fei pono'ana. Ana e'eni ua ifi hufu'aa ei fuua fei harenua lomi i pedutoo ba mei faroa ma mei hufu'a, lagunei ni'eni'efipui. ³⁷ Ma si'ei, fei warea ba 'Hemea i faro ma hemea i hufu', napa'aa fa'uai. ³⁸ Una aloaa hamu'ou ba hamonei hufu'aa tamanu lomi hamona bigi wag-ina. Hefi'adiai, rona bigifawe'i ma hamonaree to'uaiaa ei rawani'a wagii ei bigi'aa ro'ou."

Watauda Samaria na Narafawe'i

³⁹ Watauda Samaria a'a fei gufu fei, rona narafawe'i a'ana uaa na u'u mei pifine ba, "Ina u'ufanau minaa ei bigi'au." ⁴⁰ Si'ei, ro'aa nomai a'ana ei Samaria ma i'iginia ba nei gutafipui a'a ro'ou, ina guta heguai arewaa. ⁴¹ Ma si'ei ba ei wareana, wataudadiai nawe narafawe'i.

⁴² Rona warenaa a'a mei pifine ba, "Abaa wagii ei u'uga'uamu ba hai'ouna narafawe'i. Ma'uaa hai'ounawe guai'araia ma hai'ounawe aida ba pa'aa fa'ua ba meni rama'a meni, pa'aa mei ba i fatela'anaa feni malagufu."

Jesus na Fapedugaa Funuaa mei Na'uu mei Bauana

⁴³ Nenee guai arewaa ina asi'aa ba i dinaa Galilee. ⁴⁴ (Ana Jesus nadii wareia ba hemea mamama'a, lomi ro'aa ma'auia ei gufuna.) ⁴⁵ I no'umai i Galilee, ei rama'a yei, rona taufragutania. Rona ma'adigaa minaa ei bigi'ana yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falogia uaa ro'ou, ana yei.

⁴⁶ I didiai, na hadiwe'inaa Cana i Galilee, fei gufu ina filoginaa wine fei ranu. Ma na pa'i hemea

bauana yei ma mei na'una na funuhaino i Capernaum. ⁴⁷ I guainia mei rama'a mei ba Jesus na gutadii Galilee, noramiana Judea, ina dinaa a'ana ma i'igifawe'i a'ana ba neimii fapedugaa funuua na'una, mei anaa i ma'e.

⁴⁸ Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa lomi hamona fanunuua hefi'a hilalaa foigia ma fananawalaa puda, pa'aa lomi hamo'aa narafawe'i.”

⁴⁹ Mei bauana na ware, “Hagu'u. Upumai ba nei'aa ma'e mei na'uu.”

⁵⁰ Jesus na ware, “Nowau. Lomi ba i ma'e mei na'umu.”

Mei rama'a na nara ba fa'ua ei wareaa Jesus ma na asi'aa. ⁵¹ Ei fi talailao, ei nafina, ronamii bapa'ia ma u'ufania ba na rawanidii mei na'una. ⁵² I i'igai ba rawani'ana haiga mei na'una, rona warefania, “Na asisi babaiaa ununa minoa ale'ei heai ido'o.”

⁵³ A'a fei, mei ama nawe narapa'ia ba sifei fei pa'aa au Jesus na warefania ba, “Mei na'umu, lomi ba i ma'e.” Si'ei, hia ma minaa ei maroana, rona narafawe'i.

⁵⁴ Sifei fei faguaiaa hilalaa foigia bigi'aa Jesus ei i di'ininaa Judea ma ama'anaa Galilee.

5

Na Fawanewaneeaa Unuu Hemea Adii fei Ranu

¹ Nenee e'ei, Jesus na fanedinaa Jerusalem ba i dinaa hepalo hananaa ei Jew. ² Ma yei Jerusalem papaa fei Gigei ei Sipsipi, na pa'i hepalo ranu, harana warea Aramea, Bethesdaa ma na pa'i haipani pale yei. ³ Watauda hafelo'a unu na haino

yei—ei pudawerai, ei afetoo mawe ei na ma'e hepapa unuu ro'ou.* ⁵ Hemea yei, lomi na tatalai laloo odufua pa'ania ma fainaroa igisimasi. ⁶ I fanunuia Jesus ba na haino yei ma guainia ba fei gutanana ale'ei namina madii, ina i'iginia, “Nunumiamu ba o rawani?”

⁷ Mei lomi na talaipa'i na ware, “Mena bauana, lomi hemea ba i pudigau laloo fei ranu nabaa i tatawei. Nabaa a upunaa lalona, na upudii hemea.”

⁸ Ma Jesus na warenaa a'ana, “Asi'aa! Tonaa fei hafena unumu ma talai.” ⁹ Ana ei ua, ina rawani ma na tonaa fei hafena ununa ma talai.

Fei arewaa i bigi'aa fei, Sabbath ¹⁰ ma si'ei, ei Jew, rona warenaa a'a mei na pedu fei iba'ibana ba, “Sabbath wagieni; fei law na ware ba onei'aa poro'aa hafena unumu.”

¹¹ Ma'uaa ina ware, “Mei i farawaninau na ware ba, ‘Tonaa fei hafena unumu ma talai.’ ”

¹² Si'ei rona i'iginia, “Hini mei na warefanio ba onei tonaa fei hafena unumu ma talai?”

¹³ Mei na pedu iba'ibana, pa'aa lomi na aida ba hini, uaa Jesus na fahela dupuaa fei gupuu rama'a yei.

¹⁴ Hinene, Jesus na bapa'ia a'a fei humuu mei Haidaa ma warefania, “Ma'aia, na rawani unumu. Apuna bigidinaa ei hafelo'a o iwe tonio manu-manu na hafelodiai.” ¹⁵ Mei rama'a na aunu ma warefanaa ei Jew ba Jesus mei i farawaninia.

* **5:3:** 5:3 Hefi'a ne'ia (lomi awataa ro'ou) na ne'i ba unuu ro'ou—ma rona oma'aia ba i tatawei fei ranu. 4 Hepapalo au hemea alo'aloo mei Fasu na nogio ma fataweinaa fei ranu. Mei rawarawa pe'ia lalona nenee fei, i pedu funuana.

Fei Harenua a'a mei Na'u

¹⁶ Hamatee si'ei ba Jesus na bigi'aa e'ei laloo fei Sabbath, ei Jew, rona haperararaia. ¹⁷ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Amau, ranimai imina bigibigi nopa'amii wagieni ma yau ana fi bigi e'eni.” ¹⁸ A'a fei, ei Jew roimina labarai tala ba ro'aa fo'afama'eia uaa ina barafeaa fei Sabbath ma ana na ware ba mei Haidaa, Amana. Hanuna ba hia na fimina'ei a'a mei Haidaa.

¹⁹ Jesus na warenaa a'a ro'ou ba: “A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei Na'u, lomi i bigi'aa hepalo manumanu unaia; i bigi'uaiaa tamanu na fanunua ba mei Amana na bigi'ia; uaa tamanu na bigi'ia mei Ama, mei Na'u ana i bigi'ia. ²⁰ Uaa mei Ama na haguua mei Na'u ma na'aida fama'aiaa tamanu ina bigi'ia. Hi'i, hamo'aa ba'arofo ma'uua, iwe fama'aia hefi'adiai manumanu na muainaa e'ei. ²¹ Uaa ale'ei ba mei Ama, i famama'aiaa ei ma'ea ma fani harenuaa ro'ou ana ale'ei mei Na'u i fani harenua a'a mei nunumiana. ²² Ma hepalodiai, mei Ama, lomi i dududuaa nemea, ma'uua na fanidigaa fei dududua i panii mei Na'u ²³ ba minaa ei rama'a, ronei ma'auaa mei Na'u ana ale'ei rona ma'auaa mei Ama. Mei lomi na ma'auaa mei Na'u, lomi na ma'auaa mei Ama, mei i aloiarai.

²⁴ “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i guainaa ei wareau ma narafawe'i a'a mei na aloagiau, i pa'i harenua lomi i pedutoo ma lomi ba i tonaa fei dududua; ina talawa'ainaa fei ma'ea ma na nodigimai a'a fei harenua. ²⁵ A warefa'uai a'a hamu'ou ba fei au iwe nomai ba ei ma'ea rowe guainaa fei lao mei Na'uu mei Haidaa ma ei rona guainia, ro'aa mama'a. ²⁶ Uaa, si'ei ba mei Ama na

pa'i harenua i a'ana, ana na ugainaa mei Na'u ba nei pa'i harenua a'ana. ²⁷ Ma na fania fei forafora ba nei fadududu, uaa hia mei Na'uu Rama'a.

²⁸ “Hamonei'aa ba'arofo a'a fei, uaa fi nomai fei au ba minaa ei laloo huapu, rowe guainaa fei laona ²⁹ ma mama'adiai—ei rona bigi'aa ei rawani'a, ro'aa asi'aa ma to harenua ma ei rona bigi'aa ei hafelo'a, ro'aa asi'aa ma to dududua.

³⁰ Ana unaiau, lomi a bigi'aa hepalo manumanu; una dududu'uaiaa tamanu una guainia ma fei dududuau na wanewane, uaa abaa una bigi'aa fei nunumiau ma'uaa nunumiaa mei na aloagiau.

Hefi'a, Rona U'ugaa Jesus

³¹ “Nabaa una u'ugaa ana yau, fei u'ugau lomi i awata. ³² Na pa'i hemea na u'ugau ma una aida ba fei u'ugana yau, na awata.

³³ “Hamona alodigaa hefi'a a'a John ma ina u'ufanidigaa hamu'ou fei fa'uaia. ³⁴ A'a ba una tonaa ei u'ugaa rama'a; ma'uaa una wareaa fei ba hamo'aa tela. ³⁵ John ale'ei fei ramai na gu'afani we'ai ma do'ofama'a hamona ni'eni'e a'ana.

³⁶ “Una pa'i hefaa u'uga na awatadiai laraa fei u'ugaa John. Uaa fei bigi'a na fanau mei Ama ba unei fapedugia, fei u'ei bigi'ia eni, ana na fa'arewaia ba yau, aloagii mei Ama. ³⁷ Ma mei Ama, mei na aloagiau, ana hia na u'ugau. Hamotawe guai laona o fanunu maumauna. ³⁸ Ma ana lomi na oa laloo iaa hamu'ou fei wareana, uaa lomi hamona narafawe'i a'a mei aloa-narai. ³⁹ Hamona'aida igo'igofawe'i† wagii fei Bu'u Apuna, uaa hamona nara ba wagii fei,

† 5:39: 5:39 O, Hamonei igo'igofawe'i

hamo'aa pa'i harenua lomi i pedutoo. Ma fei Bu'u Apuna na u'ugau, ⁴⁰ ma'uaa pa'aa lomi hamona nomai a'au ba hamo'aa to harenua.

⁴¹ “Lomi una nunuminaa ei udugiaa rama'a, ⁴² ma'uaa una apa'aa hamu'ou. Una aida ba fei haguua mei Haidaa, lomi laloo iaa hamu'ou. ⁴³ Una nomai a'a fei haraa mei Amau ma lomi hamona nunuminai; ma'uaa, nabaa nemeadiai i nomai ana a'a fei harana, hamo'aa tonaa mei rama'a mei. ⁴⁴ Hamo'aa narafawe'i batanai nabaa nunumiaa hamu'ou ba hamo'aa uduginaa ana hamu'ou, ma'uaa lomi hamona nunuminaa fei udugia noranamai a'a mei hemea ua Haidaa?†

⁴⁵ “Ma'uaa apuna nara ba yau a uni'uniaa hamu'ou i puda a mei Ama. Moses, mei na o'onai unuu hamu'ou a'ana, hia mei i uniaa hamu'ou. ⁴⁶ Nabaa hamona nara ba fa'ua ei wareaa Moses, ana hamo'aa nara ba fa'ua ei wareau. ⁴⁷ Ma'uaa, si'ei ba lomi hamona nara ba fa'ua ei ne'iana, batanai ba hamo'aa nara ba fa'ua ei wareau?”

6

Jesus na Faguua Haipani Pufaba'a

(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)

¹ Nene fei, Jesus na suafatetenaa piye na raua yei Agii Galilee (ana harana Agii Tiberias) ² ma hepalo baua gupuu rama'a na nenegia, uaa rona ma'adigaa ei hilalaa foigia, ei bigi'ana a'a ei rona funu. ³ Jesus na faneaa hepalo maugeni ma gutafipui a'a ei otalai nenerana. ⁴ Fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei Jew fi rafi'imai.

† **5:44:** **5:44** Hefi'a ne'ia mina mei Hemea Ua

⁵ I fanunupa'ia ba fi nomai fei baua gupuu rama'a Jesus, na warenaa a'a Philip, “O pono hitani faraa pidaua hanaa eni rama'a eni?” ⁶ Na i'iginaa fei ba i mani'uaia, hamatee nadii aida ba i bigi'aa tamanu.

⁷ Philip na warenaa a'ana, “Pono'aa hemea bigi'a laloo fainaroa puda,* lomi i hawiaa pono'aa faraa pidaua ba hememea i hanana!”

⁸ Hemeadii ei otalai nenerana, Andrew, mei lo-fuu Simon Peter na ware, ⁹ “Meni baduu wawane meni na pa'i haipani pusu'o faraa pidaua barley ma guapalo pusu'o nia ma'uaa, ana ipo'o hawiaa eni watauda rama'a eni?”

¹⁰ Jesus na ware, “Fagutanaa ena rama'a.” Na pa'i watauda guana yei ma ale'ei haipani pufaba'a wawane, rona guta. ¹¹ Jesus na tonaa ei faraa pidaua, na ware ‘ta’ ma alaginia a'a ei rona guta ale'ei nunumiaa ro'ou. Ana na bigi'ia ale'ei a'a gupaloei nia.

¹² Ro'aa hananamagudii, ina warenaa a'a ei otalai nenerana, “Paiaa ei masii du'ua. Lomi ba o simi'uaiaa ma'ida.” ¹³ Si'ei, rona paifapepesuaa hefua ma guapalo pa a'a ei masii ei haipani faraa pidaua barley, ei magu'arawaa ei rama'a.

¹⁴ Ro'aa fanunudigaa fei hilalaa foigia bigi'aa Jesus, ronawe ware, “Pa'aa fa'ua ba hia mei Mamama'a, mei ba i nomai yeni malagufu.” ¹⁵ Jesus na aidadii ba ropowe panarofagutania ba hia hapa para ma si'ei, ina di'ininaa ro'ou ma fanedinaa hepalo maugeni ana unaia.

* **6:7:** 6:7 Warea Greek *enu pu'u denarius*

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)

¹⁶ I nopoilao, ei otalai nenerana, rona upunaloo agi ¹⁷ ma hugi pafoo wa ma suanaloo Capernaum. Ina roromadai ma Jesus atawe nomai a'a ro'ou. ¹⁸ Fei lalarena na agifawe'i ma namina weta fei agi. ¹⁹ Ro'aa suadii ale'ei haipani o oloroa kilometre,† ronawe fanunupa'aa Jesus fi nofarafi'imai a'a fei wa ma talai pafoo agi ma ronamina ma'au. ²⁰ Ma'uua na warenaa a'a ro'ou, “Ana yau ua, apuna ma'au.” ²¹ Ma nawe rawani naranaraa ro'ou ba ro'aa fahuginia ma ana ei ua, fei wa na fatetenaa piyee fawelei ba ro dinaa wagina.

²² I no'arewadilao, fei gupuu rama'a, fei rona guta pafoo piye oma'analoo fipepei, rona fanunupa'ia ba hepalo ua wa nado'o pe'i yei ma ba Jesus, lomi na hugi pafona, uniaa ei otalai nenerana na sua'aunu. ²³ I dii, hefi'a wa, noramiaa ro'ou Tiberias na fatete papaa fawelei ro'aa hanaiaa ei faraa pidaua nenei i ware 'ta' mei Fasus. ²⁴ Ro'awe apa'ia fei gupuu rama'a ba Jesus ma ei otalai nenerana lomi yei, rona hugi pafoo ei wa ma suanaa Capernaum ba ro'aa labaginaa Jesus.

Jesus, fei Faraa Pidaua i Fani Harenua

²⁵ Ro'aa nobapa'alao fipepei oma'aloo ro'ou, rona i'iginia, “Rabbi, fateteamu haiga yeni?”

²⁶ Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba fei pa'afii labagiaa hamu'ou yau a'a ba fei fanunuaa hamu'ou ei hilalaa foigia ma'uua, ba hama hanafamagu a'a ei faraa pidaua. ²⁷ Apuna

† **6:19: 6:19** Warea Greek ba sua *ale'ena* 25 o 30 *stadia* (ale'ena 5 o 6 kilometres)

bigibigi ba o tonaa ei du'ua, ei i waragu ua, ma'uaa ei du'ua i ude nopa'aloo fei harena lomi i pedutoo, fei ba i fanaa hamu'ou mei Na'uu Rama'a. Mei Haidaa, mei Ama na ugainia ma audigaa fei lalana a'ana."

²⁸ Ma rona i'iginia, "Batanai ba hai'ou'aa bigi'aa ei bigi'aa mei Haidaa?"

²⁹ Jesus na ware, "Fei bigi'aa mei Haidaa, sifei ba hamonei narafawe'i a'a mei aloamiana."

³⁰ Si'ei, rona i'iginia, "O bigi'aa tamanu hilalaa foigia ba hai'ou ma'aia ma narafawe'i a'amu? O bigi'aa tamanu? ³¹ Ei upuu hai'ou, rona hanaiaa ei manna fawelei lomi haihai o guana; ana ale'ei fei ne'ia: 'Ina fani hanaa ro'ou faraa pidaua noramiana pafea.' "†

³² Jesus na warenaa a'a ro'ou, "A warefa'uai ba abaa Moses mei i fani hanaa hamu'ou faraa pidaua noramiana pafea, ma'uaa mei Amau, mei i fanaa hamu'ou fei pa'aa faraa pidaua noramiana pafea. ³³ Uaa fei faraa pidauaa mei Haidaa, ana simei, mei na nogio pafea ma fani harena yeni malagufu."

³⁴ Rona ware, "Mena bauana, e'eni ma nolao, fanaa hai'ou fei faraa pidaua fei."

³⁵ Jesus na ware, "Yau, fei faraa pidaua i fani harena. Hini i nomai a'au, lomi iwe baodiai ma mei i narafawe'i a'au, lomi iwe sigigidiai.

³⁶ Ma'uaa ana ale'ei adii wareia ba hamona fanunudigau ma lomi hamona narafawe'i. ³⁷ Minaa ei na fanau mei Ama, rowe nomai a'au ma hini i nomai a'au, pa'aa lomi ba a alofatatalainia.

† **6:31: 6:31** Nehemiah 9:15

³⁸ Uaa ei a nogio pafea, a'a ba a bigi'aa ei nunumiau, ma'uua ei nunumiaa mei na aloagiau.

³⁹ Ma fei nunumiaa mei na aloagiau sifei ba unei'aa fapa'ainaa minaa ei fanana yau ma'uua, nei fa'asi'anaa ro'ou wagii fei a'apoo arewaa.

⁴⁰ Uaa fei nunumiaa mei Amau sifei ba hini i fanununaa a'a mei Na'u ma narafawe'i a'ana, iwe pa'i harenua lomi i pedutoo ma awe fa'asi'ania wagii fei a'apoo arewaa.”

⁴¹ A'a fei, ei Jew, rona bababau'unia uaa ina ware, “Yau, fei faraa pidaua noramiana pafea.”

⁴² Rona ware ba, “Haa, abaa hia Jesus, mei na'uu Joseph, mei ona apa'aa amana ma inana? Batanai i ware ba ‘Noramiau pafea’?”

⁴³ Jesus na ware, “Apuna bababau'u dupuaa hamu'ou. ⁴⁴ Lomi nemea i nomai a'au nabaa lomi i taudugia mei Ama, mei na aloagiau ma a fa'asi'ania a'a fei a'apoo arewaa. ⁴⁵ Na ude a'a ei ne'iaa ei Mamama'a ba: ‘Mei Haidaa, iwe feroinaa minaa ro'ou.’ Hini i guainaa mei Ama ma tonaa ei feroiana, iwe nomai a'au. ⁴⁶ Lomi hemea na ma'a mei Ama ma'uua, mei noramiana a'a mei Haidaa; ana unaia na ma'a mei Ama. ⁴⁷ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i, i pa'i harenua lomi i pedutoo. ⁴⁸ Yau, fei faraa pidaua i fani harenua. ⁴⁹ Ei upuu hamu'ou, rona hanaiaa ei manna yei fawelei lomi haihai o guana ma'uua, rona ma'e. ⁵⁰ Ma'uua yeni, na pa'i fei faraa pidaua noranarai pafea, fei nabaa nemea i hanaia lomi ba i ma'e. ⁵¹ Yau, fei faraa pidaua na pa'i harenua, fei noramiana pafea. Nabaa nemea i hanaiaa feni faraa pidaua, iwe guta ranimai ranimai. Feni faraa pidaua feni, feni pigiou, feni ba a fani ba

harenuua feni malagufu.”

⁵² Ma ei Jew, rona'aa fiharenii ana ro'ou ba, “Batanai ba mei rama'a mei i fanaa o'ou fei pigiona ba o hanaia?”

⁵³ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba nabaa lomi hamo'aa hanaiaa fei pigioo mei Na'uu Rama'a ma hunumaa fei rarana, lomi hamo'aa pa'i harenuu. ⁵⁴ Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei rarau, i pa'i harenuu lomi i pedutoo ma awe fa'asi'ania a'a fei a'apoo arewaa. ⁵⁵ Uaa, fei pigiou, pa'aa du'ua ma fei rarau, pa'aa hunuma. ⁵⁶ Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei rarau, i oafipui a'au ma yau a'ana. ⁵⁷ Mei Ama, mei i oalao na aloamia ma una pa'i harenuu uaa hia. Ma ana ale'ei, hini i hanaiau, iwe pa'i harenuu ana uaa yau. ⁵⁸ Sifei, fei faraa pidaua noramiana pafea. Ei upuu hamu'ou, rona hanana manna ma rona ma'e ma'uaa, hini i hanaiaa feni faraa pidaua feni, iwe guta ranimai ranimai.” ⁵⁹ Ina wareaa fei ei fi feroi laloo fei synagogue yei Capernaum.

Watauda Otalai Nenerana na Di'ininaa Jesus

⁶⁰ Ro'aa guainaa fei, watauda ei otalai nenerana na ware, “Fei feroia fei, namina hafafala'ai. Hini ba i tonia?”

⁶¹ Jesus na aida ba ei otalai nenerana, rona bababau'u wagina ma na warenaa a'a ro'ou, “Na fafelooa naranaraa hamu'ou fei? ⁶² Tamanu naraa hamu'ou nabaa hamo'aa fanunuaa mei Na'uu Rama'a i hadiwe'inaa pafea a'a fei gutanana mina? ⁶³ Fei Spiriti i fani harenuu; fei pigioo rama'a, lomi hanuna. Ei wareau a'a hamu'ou ale'ei spiriti§ ma na pa'i harenuu. ⁶⁴ Ma'uaa hefi'a

§ 6:63: 6:63 O, Spiriti

hamu'ou lomi na narafawe'i." Hamatee Jesus na aidadii ba hini ro'ou lomi na we'i naranarana ma hini i aloia panii hefi'a. ⁶⁵ Ina waredilao ba, "Sifei fei pa'afina a warenaa a'a hamu'ou ba lomi nemea i nomai a'au nabaa lomi i hadumia mei Ama."

⁶⁶ A'a fei au fei, watauda ei otalai nenerana, rona ofadugia ma lomi rona nenegidinia.

⁶⁷ Jesus na i'iginaa ei Hefua ma Helagui, "Haa, ana ba hamo'aa di'ininau?"

⁶⁸ Simon Peter na warenaa a'ana, "Mena Fasu, hai'ou dinaa a'a hini? Ei wareamu na pa'i harenua lomi i pedutoo. ⁶⁹ Ina we'i ei naranaraa hai'ou ma hai'ouna aida ba yoi, mei Apunaiaa mei Haidaa."

⁷⁰ Ma Jesus na ware, "Abaa una rafeidigaa hamu'ou ena Hefua ma Helagui? Ma'uua hemea hamu'ou, hia hani'u!" ⁷¹ (Ifi hanuinaa Judas, mei na'uu Simon Iscariot, hemea ei Hefua ma Helagui, mei ba i aloia.)

7

Jesus na Dinaa a'a fei Hananaa ei Pale

¹ Nene fei, Jesus na tatalai yei Galilee ma na nara ba lomi i dinaa Judea uaa ei Jew yei ba ro'aa fo'afama'eia. ² Ma'uua i norafi'imai fei hananaa ei Jew, fei Hananaa ei Pale, ³ ei lofuu Jesus, rona ware a'ana ba, "Onei aunu yen i ma dinaa Judea ba ei otalai neneramu, ronei ma'aiaa ei foigia ona'aida bigi'ia. ⁴ Nabaa nemea na nunuminia ba hia bauana, lomi ba i opa'ainaa ei bigi'ana. Si'ei ba yoi, oi bigi'aa ei manumanu ei, onei fama'aio a'a feni ano." ⁵ Uaa ei lofuna, ana lomi rona narafawe'i a'ana.

⁶ Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Atawe nomai fei pa'aa auu. ⁷ Feni ano, lomi ba i bidibidi ununa a'a hamu'ou, ma'uaa na bidibidi ununa a'au uaa una'o u'ugia ba ei bigi'ana na hafelo. ⁸ Hamonei dinaa a'a fei Hananaa. Lomi ado'o dinaa a'a fei Hananaa, uaa atawe nomai fei pa'aa auu.” ⁹ I waredigaa fei, na gutadiai i Galilee.

¹⁰ Ma'uaa ro'aa aunudiginaa fei Hananaa ei lofuna, ana ina aunupa'ailao. ¹¹ Ma yei a'a fei Hananaa ei Jew, rona lalabaginia ma i'igai ba, “Amaia mei rama'a mei?”

¹² I dupuaa ei gupuu rama'a rona fileleleinia. Hefi'a na ware, “Hia, rawani'a rama'a.”

Hefi'adiai na ware, “Lo'e, ina sifi'aa ei rama'a.”

¹³ Ma'uaa lomi hemea na ware i pudaa rama'a, uaa rona ma'auaa ei Jew.

Jesus na Feroi a'a fei Hananaa

¹⁴ I nohesuwilao fei Hananaa, Jesus na dinaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma na'aa feroi. ¹⁵ Ei Jew na ba'arofo ma i'igai, “Ina tobatanainia ei apa'ana ma lomi na to feroiana wagina?”

¹⁶ Jesus na ware, “Fei feroiau abaa manu-manuu. Noramiana a'a mei i aloagiau. ¹⁷ Hini ba i bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa neido'o narama'aiaa fei feroiau ba noramiana a'a mei Haidaa, o u'u'uau. ¹⁸ Mei i u'ugaa anaia, fi bigi'ia ba i pa'i rawani'a harana ma'uaa, mei i bigi ba i farawaninaa fei haraa mei na aloia, hia hemea na fa'uai; lomi hepalo sifi'ana. ¹⁹ Haa, abaa na fanaa hamu'ou fei Law Moses? Ma'uaa lomi hemea hamu'ou na nenegia. Tani ei ba hamo'aa fo'afama'eau?”

20 Fei gupuu rama'a na ware, “Woroo na wadu'io pigea. Hini ba i fo'afama'eio?”

21 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Una bigi'aa hepalo foigia ma hamona ba'arofo. 22 Ma'uaa, si'ei ba na fanaa hamu'ou fei mau moro'aa hudii wawanei (ma'uaa abaa pa'aa noramiana a'a Moses, uaa ei ama mina), hamona'o moro'aa hudii wawanei ei baduu laloo fei Sabbath. 23 Ma nabaa na rawani a'a hamu'ou ba nemea baduu i moro laloo fei Sabbath ba lomi hamo'aa barafeaa fei law Moses, tani hamo'aa siba a'au ba na farawaninaa minaa ei unuu hemea rama'a wagii fei Sabbath? 24 Apuna fafi'i'uanaa naranaraa hamu'ou a'a tamanu hamona fanunuia. Hamonei narama'aia.”

Jesus, Hia Christ?

25 A'a fei, hefi'a ei rama'aa Jerusalem, rona i'igai, “Haa, simeni, meni ba ro'aa fo'afama'eia? 26 Hia simeni fi wareware i pudaa ei rama'a ma lomi rona wareaa hepalo warea a'ana. Haa, ei bauana, ronapa'aa nara ba hia Christ?*” 27 Ma'uaa, o'ouna aida ba gufuna hitani; nabaa i nomai mei Christ, lomi nemea i aida ba gufuna hitani.”

28 Jesus ana fi feroi i malalaa fei humuu mei Haidaa, ei i warefabauana ba, “Hi'i, hamona apa'au ma aida ba hitani gufuu. Abaa no'uamiau ma'uaa, mei na aloagiau napa'aa fa'uai. Lomi hamona apa'ia, 29 ma'uaa una apa'ia, uaa noramiau i a'ana ma ina aloagiau.”

30 A'a fei, ba ro'aa panarofia, ma'uaa lomi hemea na panarofia, uaa atawe nomai fei auna.

31 Ma'uaa watauda i dupuaa ei rama'a, rona

* 7:26: 7:26 O, *Messiah*; vv. 27, 31, 41 ma 42 anaa

narafawe'i a'ana. Rona ware ba, “Nabaa i nomai mei Christ, ana i bigi'aa wataudadiai hilalaa foigia laraa meni?”

³² Ei Pharisee na guainaa fei gupuu rama'a ba rona fiwareifagiginia ale'ei. Ma ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, rona aloaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa ba ronei panarofia.

³³ Jesus na ware, “Lomi i madii gutanau a'a hamu'ou ma a dinaa a'a mei i aloagiau.

³⁴ Hamo'aa lalabaginau, ma'uaa lomi ba hamowe labagipa'au; ma yei una dinaa wagina, lomi ba hamo'aa nopa'ilao.”

³⁵ Ei Jew, rona fiwarewarei, “Mei rama'a mei ba i dinaia, te ba lomi o labagipa'ia? Ba i dinaa fawelei ma feroinaa ei Greece ma guta a'a ei gufuu o'ou, ei rona fawawadidi dupuaa ei rama'a yei.

³⁶ Tamanu hanuu ei wareana ba, ‘Hamo'aa lalabaginau ma'uaa, lomi hamowe labagipa'au ma hitani a dinaa wagina, lomi hamowe nopa'ilao’?”

³⁷ A'a fei a'apoo arewaa fei Hananaa fei na baua-naidiai laraa ei arewaa fama'a, Jesus na ufalarai ma warefabauana, “Hini na sigigi neimii hunu a'au. ³⁸ Hini na narafawe'i a'au, ale'ei† fei wareaa fei Bu'u Apuna, iwe pa'i ale'ei ranuu loloma laloo iana.” ³⁹ A'a fei, fi hanuinaa fei Spiriti, fei rowe tonia ei rona narafawe'i a'ana. Nopa'aloo fei au fei, itawe fanaa ro'ou fei Spiriti, uaa atawe tonaa fei hawerana Jesus.

⁴⁰ Ro'aa guainaa fei, hefi'a na ware, “Pa'aa fa'ua ba mei rama'a mei, hia mei Mamama'a.”

† **7:38:** **7:38** O, / Hini mei i sigigi, nei nomai a'au. / Ma mi hunu, 38 mei i narafawe'i a'au. / Ale'ei

⁴¹ Hefi'a na ware, “Hia mei Christ.”

Ma hefi'adiai na i'igai, “Haa, mei Christ, ba i nomai Galilee?” ⁴² Haa, lomi na ware fei Bu'u Apuna ba mei Christ, hia a'a fei pai† David ma ba i nomai Bethlehem, fei gufu na guta wagina mina David?” ⁴³ Si'ei, namina hamamaguaa naranaraa ei rama'a a'a Jesus. ⁴⁴ Hefi'a, ba ro'aa panarofia; ma'uua lomi hemea na aunaa panina a'ana.

Ei Bauaniaa Jew, Lomi Rona Narafawe'i

⁴⁵ Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei Pharisee, rona i'igainaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa, ei ro'aa hadiwe'imai a'a ro'ou ba, “Tani lomi hamona nodugamai?”

⁴⁶ Ei oanananaa na ware, “Lomi nemea i ware-ware ale'ei ei mau wareaa mei.”

⁴⁷ Ei Pharisee na ware, “Ei hanuiaa hamu'ou ba ana ina sifipa'aa hamu'ou? ⁴⁸ Na pa'i hemea bauana o Pharisee na narafawe'i a'ana? ⁴⁹ Pa'aa lomi! Ma'uua fei gupuu rama'a, lomi rona apa'aa hepalo manumanu a'a fei law —ronei tonaa umua.”

⁵⁰ Nicodemus, mei nado'o dinaa a'a Jesus, mei ana hemea ro'ou na i'igai, ⁵¹ “Haa, fei law o'ou, i rataware ua ba na tata hemea ma lomi i do'o guainia ba tamanu ei bigi'ana?”

⁵² Rona ware, “Haa, ana gufumu Galilee? Fanunufarawaninia uaa lomi ba hemea mamama'a,§ noramiana Galilee.”

⁵³ Si'ei, hememea na dinaa humuna.

† 7:42: 7:42 Warea Greek *lau* § 7:52: 7:52 Guapalo ne'ia mina
ba lomi ba mei Mamama'a

8

¹ Ma'uuaa Jesus na dinaa a'a fei Maugeni Olive.
² Mafufuo badu, na udiai i malalaa fei humuu mei Haidaa ma minaa ei rama'a, rona puroroinia ma na guta ba i feroinaa ro'ou. ³ Ei feroiaa law mawe ei Pharisee, rona duginamii a'ana hemea pifine rona ma'apa'ia ei i fiharoharoipa'ai. Rona fa'ufalarainia i pudaa rama'a ⁴ ma warenaa a'a Jesus, "Mena feroia, meni pifine meni, hai'ouna panarofia ei i fiharoharoipa'ai. ⁵ Fei Law Moses na ware ba onei nafanaa mugoo ei mau pifine ale'ei. Si'ei, o ware batanai wagina?" ⁶ Rona i'iginia ba ro fa'alabe'ia ma ro ware ba ina warefatata.

Ma'uuaa Jesus na fabalonaa pu ma ne'inaa ana'anana malagufu. ⁷ Rona mina'u i'igi'uaia, hee inawe ufalarai ma warenaa a'a ro'ou, "Hini hamu'ou lomi hafelo'ana, te, hia do'o rawarawa nafa'a." ⁸ Ina fabalodiai ma ne'ine'i pafoo malagufu.

⁹ Hememea ei rona guainia, ronawe fididi'inii, do'ofama'a ei rona siginaa raudei. La'o uniaa mei pifine a'a Jesus. ¹⁰ Jesus na ufalarai ma i'iginia, "Mena pifine, ro'ou hitani? Lomi hemea na wareio ba ona tata?"

¹¹ Ina ware, "Lomi hemea, mena bauana."

Jesus na ware, "Hi'ei, ana lomi a wareio ba ona tata. Nowau ma onei'aa fai bigidinaa ena hafelo'a."

Ei U'ugaa Jesus, na Fa'uai

¹² Jesus na warediai a'a ei rama'a ba, "Yau, we'ai feni ano. Hini i nenerau, lomi ba iwe talai laloo fei roromaa, ma'uuaa i pa'i fei we'ai, fei i fani harenaa."

¹³ Ei Pharisee, rona mania, “E’eni, ona u’ugio; si’ei ba oi u’ugaa anaio, lomi na wanewane ei u’ugamu.”

¹⁴ Jesus na ware, “Nabaa na u’ugaa ana yau, fei u’ugau na wanewane, uaa una aida ba noramiau hitani ma a dinaia. Ma’uaa pa’aa lomi hamona aida ba noramiau hitani o a dinaia. ¹⁵ Hamona’u nara’uaiaa ei manumanu ale’ei mau naranaraa rama’a; yau lomi na narafani maumau hemea. ¹⁶ Ma’uaa nabaa una nara ale’ei, fei naranarau na wanewane, uaa abaa unaa yau. Una ufipui a’a mei Ama, mei na aloagiau. ¹⁷ Laloo fei Law hamu’ou na ude fei ne’ia ba nabaa i fibo’ii u’ugaa helagui, ina wanewane. ¹⁸ Yau, hemea ana fi u’ugau; ma hemeadi ai ana na u’ugau, mei Ama, mei na aloagiau.”

¹⁹ Ma i dii, rona i’iginia, “Amaia mei amamu?”

Jesus na ware, “Lomi hamona apa’au, o mei Amau. Nabaa hamona apa’au, ana hamo’aa apa’aa mei Amau.” ²⁰ Ina wareaa fei ei fi feroi i malalaa fei humuu mei Haidaa papaa fei bao fana mugoo po’i. Ma’uaa lomi hemea na panarofia, uaa atapa’aa fei auna.

²¹ Jesus na warediai a’a ro’ou ba, “Yau, a dii ma hamo’aa labaginau, ma’uaa hamo’aa ma’ehugiaa ei hafelo’aa hamu’ou. Fawelei ba a dinaa wagina, lomi ba hamowe nopa’ilao.

²² A’a fei, ei Jew, rona i’igai, “Haa, ba ana i fo’afama’ea anaia? Sifei, fei hanuu wareana ba, “Fawelei ba a dinaa wagina, lomi hamowe nopa’ilao”?

²³ Ma’uaa ina warelao, “Noramiaa hamu’ou pu, ma’uaa noramiau pafea. Hamu’ou, rama’aa

feni ano. Yau abaa rama'aa feni ano. ²⁴ Una warefanidigaa hamu'ou ba hamo'aa ma'ehugiaa ei hafelo'aa hamu'ou; nabaa lomi hamona nara ba fa'ua fei wareau ba yau hini,* hamowepa'aa ma'ehugiaa ei hafelo'aa hamu'ou."

²⁵ Rona i'igai, "Yoi hini?"

Jesus na ware, "Ana ale'ei una waredigamai.

²⁶ Na pa'i watauda wareau ba hamu'ou rama'a bata wagii ei maumau hamu'ou. Ma'uaa, mei na aloagiau, hia napa'aa fa'uai ma tamanu una guainia a'ana, una u'ugia yeni malagufu."

²⁷ Lomi rona apa'ia ba fi u'ugaa mei Amana a'a ro'ou. ²⁸ Si'ei, Jesus na ware, "Ena hamona fatawadigaa mei Na'uu Rama'a, hamowe aida ba fa'ua fei warau ba yau hini ma lomi ba una bigi'aa hepalo manumanu unaa yau, ma'uaa una wareaa tamanu na feroinau mei Ama. ²⁹ Mei na aloagiau, hia a'au; lomi ba i di'inau uaa, una'aida bigi'aa ei nunumiana." ³⁰ Ei fi u'u, watauda, rona narafawe'i a'ana.

Ei Na'uu Abraham

³¹ A'a ei Jew rona narafawe'i a'ana, Jesus na ware, "Nabaa hamo'aa urofaa ei feroiau, hamu'ou pa'aa otalai nenerau. ³² Ma hamowe aida fei fa'uaia ma fei fa'uaia i alafatalainaa hamu'ou."

³³ Rona warefania, "Hai'ou, na'uu† Abraham ma nopa'amii wagieni, lomi hemea na humuwainaa hai'ou. Tani o ware ba hepalo manumanu i alafatalainaa hai'ou?"

³⁴ Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini na bigi'aa ei hafelo'a, hia humuwa a'a ei

* **8:24:** **8:24** O, *yau hia*; v. 28 anaa † **8:33:** **8:33** Warea Greek ba *lau*; v. 37 anaa

hafelo'a. ³⁵ Mei humuwa, abaa hia pa'aa pai hepalo maroa ma'uaa, mei na'u, hia pai fei maroana ranimai ranimai. ³⁶ Si'ei, nabaa mei Na'u na alafatalainaa hamu'ou, hamopowe talaifa'a'a. ³⁷ Una aida ba hamu'ou na'uu Abraham. Ma'uaa hamo'ei oma'a ua ba hamo'aa fo'afama'eau, uaa pa'aa lomi pe'i ei wareau a'a hamu'ou. ³⁸ A warefanaa hamu'ou tamanu na ma'apa'ia inamooa mei Amau ma hamu'oufi bigi'aa tamanu hamona guainia a'a ei amaa hamu'ou.”†

³⁹ Rona ware, “Abraham, amaa hai'ou.”

Jesus na ware, “Nabaa hamu'ou na'uu Abraham, te, hamo'aa bigi'aa§ tamanu Abraham na'o bigi'ia. ⁴⁰ Ma'uaa hamu'ou, ba hamo'aa fo'afama'eau, yau meni na warefanaa hamu'ou fei fa'uaia, fei na guainia a'a mei Haidaa. Abraham, lomi na bigi'aa ei manumanu ale'ei. ⁴¹ Hamona'o bigi'aa ei na bigi'ia mei amaa hamu'ou.”

Rona fiharei a'ana ba, “Abaa hai'ou na'uu tala. Hai'ouna pa'i hemea ua ama, ana unaa mei Haidaa.”

Ei Na'uu mei Hani'u

⁴² Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Nabaa mei Haidaa Amaa hamu'ou, hamo'aa haguau, uaa no-ramiau a'a mei Haidaa ma e'eni yau yen. Abaa no'uamiau; ma'uaa aloagiana. ⁴³ Tani lomi na arewa a'a hamu'ou ei wareau? Hamatee, na loto adiaa hamu'ou. ⁴⁴ Hamu'ou, na'uu mei amaa hamu'ou, mei hani'u ma ba hamo'aa bigi'aa ei nunumiaa mei amaa hamu'ou. A'a fei rawarawa

† **8:38:** **8:38** O, inamooa mei Amau. Si'ei bigi'aa tamanu ona guainia a'a mei Ama. § **8:39:** **8:39** Hefi'a ne'ia mina “Nabaa hamu'ou na'uu Abraham, te, bigi'aa”

ma nolao hia rama'aa fo'afama'ea. Lomi na urofaa fei fa'uaia uaa, pa'aa lomi ma'ida fa'uaia a'ana. Ena na warefasifi, fipa'aa wareaa fei wareagufuna, uaa hia sifisifi ma amaa ei sifisifi. ⁴⁵ Ma'uaa si'ei ba una warefa'uai a'a hamu'ou, lomi hamona nara ba fa'ua ei wareau! ⁴⁶ Na pa'i hemea hamu'ou ba ipa'aa ware'uniaa fei hafelo'au? Nabaa na warefa'uai, tani hamo'aa nara ba abaa fa'ua ei wareau? ⁴⁷ Hini i oafipui a'a mei Haidaa, i guainaa tamanu na wareia mei Haidaa. Fei pa'afina ba lomi hamo'aa guai, sifei ba lomi hamona oafipui a'a mei Haidaa."

Ei Wareaa Jesus ba Hia Hini

⁴⁸ Ei Jew, rona warenaa a'ana, "Haa, lomi na wanewane ei wareaa hai'ou ba yoi hemea Samaria ma na wadu'io pigea?"

⁴⁹ Jesus na ware, "Lomi na wadu'au pigea, ma'uaa una fani honua a'a mei Amau ma lomi hamona fani honua a'au. ⁵⁰ Abaa a labarai haweraa ana yau; ma'uaa na pa'i hemea ba i lalabaginia ma hia mei fadududua. ⁵¹ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i aunaa naranarana ei wareau, lomi ba iwe ma'a fei ma'ea."

⁵² A'a fei, ei Jew, rona ware, "Hai'ounawe aida ba napa'aa wadu'io pigea! Abraham na ma'e ma ei mamama'a anaa, ma'uaa ona ware ba nabaa nemea i aunaa naranarana ei wareamu, lomi ba i nanamuinaa fei ma'ea. ⁵³ Haa, ona muainaa mei amaa hai'ou Abraham? Ina ma'e ma ei mamama'a anaa. Ei naramu ba yoi hini?"

⁵⁴ Jesus na ware, "Nabaa una uduginaa ana yau, lomi hanuu fei udugiau. Mei Amau, mei hamona ware ba Haidaniaa hamu'ou, ana sime i fani hawerau. ⁵⁵ Lomi hamona apa'ia ma'uaa, una

apa'ia. Nabaa una ware ba lomi na apa'ia, una warefasifi ale'ei hamu'ou ma'uua, unapa'aa apa'ia ma neneraa ei wareana. ⁵⁶ Mei amaa hamu'ou Abraham, fei naranarana na refu ba i ma'a fei au noramia; ina ma'adigia ma na ni'eni'e.”

⁵⁷ Ei Jew, rona warenaa a'ana, “Otawe pa'i haipani pa'ania igisimasi—haa, ona ma'apa'aa Abraham!”

⁵⁸ Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba itawe wanini Abraham, na Oa Yau!” ⁵⁹ A'a fei, rona hau'aa ei mugoo ba ro'aa nafa'ia ma'uua, Jesus na fa'opa'ai ma lele'apa'aidi'ininaa malalaa fei humuu mei Haidaa.

9

Jesus na Fawanewaneaa Hemea na Torotonamii fei Pudaweraiana

¹ Ei fi talailao na ma'apa'aa hemea na wanini pudawerai. ² Ei otalai nenerana na i'iginia, “Rabbi, hini na bigifafelo, meni rama'a meni, o amana ma inana ma si'ei i wanini pudawerai?”

³ Jesus na ware, “Abaa hia o amana ma inana, rona bigifafelo ma'uua, na nomai fei ba fei bigi'aa mei Haidaa nei ale'ei fama'ama'a wagii fei gutanana. ⁴ Eni fi arewa, onei bigi'aa ei bigi'aa mei na aloagiau. I mai fei poi ba lomi nemea i bigi. ⁵ Ena una guta yeni malagufu, yau meni we'ai feni malagufu.”

⁶ I waredigaa fei, na huwiaa fei malagufu, fahedua ma augia i pudaa mei rama'a mei. ⁷ Ina warenaa a'ana, “Nowau. Nunuu a'a fei Pe'i Ranu Siloam” (hanuu fei hara ba na alodigia). Si'ei, naree nunuu ma na nofapanunulao dinaa humuna.

⁸ Ei gufunu mawe ei ronado'o fanunuia ba hia na'o gutanoinoi ma'aa tala, rona i'igai, "Haa, ana simei mei na'o gutanoinoi?" ⁹ Hefi'a, rona ware ba hi'i, ma'uaa hefi'a ba, "Lo'e, sifei ua ba na fimina'ei fafanunuaa lagua."

Ma'uaa mei rama'a na ware, "Ana yau simeni."

¹⁰ Ma rona i'igifawe'i a'ana, "Hamatani o fanunupa'i?"

¹¹ Ina ware, "Mei rona roroinia Jesus na fahed-uaa fei malagufu ma augia pudau. Ina warefanau ba nei dinaa Siloam ma nunuu. Si'ei, naree nunuu ma nawe fanunupa'i."

¹² Rona i'iginia, "Amaia mei rama'a mei?"

Ina ware, "Lomi una aida."

Ei Pharisee, roi Labaginaa fei ba Tani i Fafanunupa'i

¹³ Rona duginaa a'a ei Pharisee mei na wanini pudawerai. ¹⁴ Ma fei arewaa, fei i faheduaa fei malagufu ma fawanewaneaa mei pudawerai Jesus, Sabbath. ¹⁵ Si'ei, ei Pharisee, ana rona i'iginia ba tani i fafanunupa'i. Ina ware, "Ina au hedu i pudau, una nunuu ma eni na fanunupa'i."

¹⁶ Hefi'a ei Pharisee, rona ware, "Mei rama'a mei, abaa noramiana a'a mei Haidaa, uaa lomi na neneraa fei Sabbath."

Ma'uaa, hefi'adi ai rona i'igai, "Batanai ba hemea hafelo'a i bigi'aa ei hilalaa foigia ale'ei?" Si'ei, rona fifalagii.

¹⁷ Ma ronawe momo'idinaa a'a mei pudawerai, "O ware bata a'a mei rama'a mei? Hamatee hia na fawanewaneaa pudamu."

Mei rama'a na ware ba, "Hia hemea mama'a."

18 Ei Jew, rona falala'aa amana ma inana uaa, ana lomi rona nara ba inado'o pudawerai ma nawe fanunupa'i. 19 Rona i'igai, "Na'uu hamugua meni? Simeni, meni hamu'aa ware ba ina wanini pudawerai? Tani i fanunupa'i eni?"

20 Amana ma inana, laguna ware, "Haiguna aida ba na'uu haigua ma haiguna aida ba na wanini pudawerai. 21 Ma'uaa, tani i fanunupa'i eni o hini na fawanewaneia, lomi haiguna aida. I'iginia. Ina wawaneidii; ana hia i u'u." 22 Amana ma inana, laguna ware ale'ei uaa, laguna ma'au a'a ei Jew hamatee rona waredii ba hini i ware ba Jesus, hia Christ,* ro'aa fa'asi'ania a'a fei synagogue. 23 Sifei fei pa'afina lagu'aa ware amana ma inana ba, "Ina wawaneidii; i'iginia."

24 Rona lala'idinaa mei na wanini pudawerai. Rona ware, "Uduginaa mei Haidaa.† Hai'ouna aida ba mei rama'a mei, hia hafelo'a."

25 Ina ware, "Lomi una aida ba hia hafelo'a, o lo'e. Hepalo ua manumanu una aida, ba unado'o pudawerai ma nawe fanunupa'i eni!"

26 Ma rona i'iginia, "Ina bigi'aa tamanu a'amu? Ina fawanewane batanainia fei pudamu?"

27 Ina ware, "Hei, una warefanidigaa hamu'ou ma lomi hamona guai. Tani ei ba hamo'aa guaidinia? Ba ana hamo'aa talainenegia?"

28 Ma rona warefafeloia ma ware, "Yoi hemea otalai nenerana! Hai'ou, otalai neneraa Moses! 29 Hai'ouna aida ba mei Haidaa na wareware a'a Moses ma'uaa, mei rama'a mei, ana lomi hai'ouna aida ba noramiana hitani."

* 9:22: 9:22 O, *Messiah* † 9:24: 9:24 Hepalo pa'aa warea ba nei warefa'uai (ma'a Joshua 7:19)

³⁰ Mei rama'a na ware, “Fei, pa'aa poapoa manu-manu! Lomi hamona aida ba noramiana hitani ma'uaa, ina fawanewaneaa pudau. ³¹ O'ouna aida ba mei Haidaa, lomi i guainaa wareaa ei hafelo'a. I guai'uaiaa ei maroana, ei rona bigi'aa nunumi-ana. ³² Lomi hemea na u guainia ba na pa'i rama'a na fawanewaneaa hemea na wanini pudawerai. ³³ Nabaa mei rama'a mei, abaa noramiana a'a mei Haidaa, lomi ba i bigipa'aa hepalo manumanu.”

³⁴ A'a fei, rona ware, “Yoi, ona pepesudii a'a ei hafelo'a ei oi wanini; yoi hini ba o feroinaa hai'ou!” Ma rona porosiminia ano.

Na Pudawerai Naranaraa Rama'a

³⁵ Jesus na guainia ba rona porosiminia ano ma i nobapa'alao, ina ware, “Ona narafawe'i a'a mei Na'uu Rama'a?”

³⁶ Mei rama'a na i'igai, “Hia hini? Warefanau ba a narafawe'i a'ana.”

³⁷ Jesus na ware, “Ona ma'adigia ma ana meni fi warewarefipui a'amu.”

³⁸ Mei rama'a na ware, “Mena Fasu, na we'i fei naranarau.” Ma na losuinia.

³⁹ Jesus na ware, “Pa'affii fei noramiau yeni malagufu ba yau ale'ei fadududua, ba ei pudawerai, ronei fanunupa'i ma ei rona fanunupa'i, rowe pudawerai.”

⁴⁰ Hefi'a Pharisee i a'ana, rona guainaa fei ware-ana fei ma i'igai, “Tamanu? Ana hai'ouna pudawerai?”

⁴¹ Jesus na ware, “Nabaa hamona pudawerai lomi ba i marapu unuu hamu'ou a'a ei hafelo'a; ma'uaa, hamatee hamona ware ba hamona fanunupa'i, ana fi marapu unuu hamu'ou.

10

Mei Oma'ama'aa mawe ei Hapena Sipsipi

¹ “A warefa'uai a'a hamu'ou. Mei lomi na wadu'ai wagii fei gigei, fei papa'ii ei sipsipi ma fanewadu'ai wagii hepalodiai tala, hia fafanao ma rama'aa topa'aia. ² Mei na wadu'ai wagii fei gigei, hia oma'ama'aa ei hapena sipsipi. ³ Mei oanananaa i gigiaa fei gigei a'ana ma ei sipsipi, rona guaipa'aa laona. I harofaa haraa ei hapena ma talaiduginaa ro'ou ano. ⁴ Ina'aa talaiduginaa minaa ei hapena i ano, i talailao i ma'aa ro'ou ma ei hapena sipsipi, ro'aa nenegia uaa rona guai'apa'aa fei laona. ⁵ Ma'uaa, pa'aa lomi ba ro'aa neneraa mei lomi rona apa'ia; hi'i, ro'aa ponipa'ai a'ana uaa lomi rona guai'apa'aa fei u'ugai lao ale'ei.” ⁶ Jesus na warehanunuinia ale'ei ma'uaa, lomi rona tonaa fei hanuu ei wareana.

⁷ Si'ei, na waredilao ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba yau ale'ei fei gigei wagii ei sipsipi. ⁸ Minaa ei ronado'o nomai i ma'au, ro'ou fafanao ma rama'aa topa'aia, ma'uaa, ei sipsipi, lomi ro'aa guainaa ro'ou. ⁹ Yau, ale'ei fei gigei; hini i wadu'aimai a'au, i tela.* I wadu'ai ma asi'aa ma iwe labagipa'i guana. ¹⁰ Mei fafanao, i nomai ba i topa'ai ma fo'afama'e ma bigosigosiaa ei manu-manu; yau, a nomai ba ei sipsipi nei pa'i harenaa ma neimina rawani ua harenaa ro'ou.

¹¹ “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi. Mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi i fanaa fei harenaa a'a ei sipsipi. ¹² Mei tamelo, mei i bigi-too pono'ana, abaa oma'ama'aa ma abaa pa'aa

* **10:9:** 10:9 O, wadu'aimai a'au, awe oma'afarawaninalao

hapena ei sipsipi. Si'ei, i ma'apa'aa fei ponotoo podu ba fi nomai i ponidi'ininaa ei sipsipi. Ma fei ponotoo podu na tetetaduaa ei sipsipi ma rona poniba'authorai. ¹³ Mei rama'a mei, na poni ua hamatee rona pono'uaia ma lomi na narapa'aa ei sipsipi.

¹⁴ “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi; una apa'aa ei hapeu ma ana rona apa'au—¹⁵ ana ale'ei ba mei Ama na apa'au ma una apa'aia—ma una fanaa fei harenuau a'a ei sipsipi. ¹⁶ Una pa'idiai hefi'a sipsipi abaa laloo feni papa'ii eni sipsipi. Unei dugamii ro'ou anaa. Ana rowe guainaa fei laou ma iwe pa'i hepalo ua gupuu ei sipsipi ma hemea ua oma'ama'aa. ¹⁷ Pa'affi fei ba mei Amau na haguau sifei ba awe fanaa fei harenuau—ma ana awe tohadiwe'idinia. ¹⁸ Lomi nemea i tonia a'au, ana unaa yau a fania. Una pa'i forafora ba a fania ma tohadiwe'idinia. Fei warea fei, na tonia a'a mei Ama.”

¹⁹ Wagii e'ei warea e'ei, ei Jew, rona fifalagidiai.

²⁰ Watauda ro'ou na ware, “Ina wadu'ia pigea ma namina poapoai. Tani o guainia?”

²¹ Ma'uaa, hefi'adiai, rona ware, “Ei warea ale'ei, abaa wareaa hemea na wadu'ia pigea. Haa, fei pigea ana i fawanewanepa'aa hemea pudaw-erai?”

Na Waiwai Tabaa ei Jew

²² Yei Jerusalem inawe nopa'aloo fei au Hananaa wagii fei humuu mei Haidaa.[†] Fei au fei, au waiwana ma lalarena ²³ ma Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa fi tatalai papaa ei

[†] **10:22:** **10:22** Hanukkah

Palee Solomon. ²⁴ Ei Jew, rona hoaninia ma ware, “Namina madii fei fawansufaiamu naranaraa hai'ou? Nabaa yoi mei Christ,[†] fa'arewaia a'a hai'ou.”

²⁵ Jesus na ware, “Una warefanadigaa hamu'ou ma'uaa, lomi hamona nara ba fa'ua. Ei foigia una bigi'ia a'a fei haraa mei Amau, na u'ufanaa hamu'ou ba yau hini ²⁶ ma'uaa, lomi hamona narafawe'i uaa, hamu'ou, abaa hapeu sipsipi. ²⁷ Ei hapeu sipsipi, rona guainaa fei laou; una apa'aa ro'ou ma rona nenerau. ²⁸ A'a ro'ou, una fani harenua lomi i pedutoo ma pa'aa lomi ro'aa pa'ai; lomi nemea i raputarapa'aa ro'ou i paniu. ²⁹ Mei Amau, mei na fanaa ro'ou a'au, na muainaa minaa ei manumanu,§ lomi nemea i raputarapa'aa ro'ou i panii mei Amau. ³⁰ Yau ma mei Ama, haigua hemea ua.”

³¹ Ei Jew, rona'aa haudinaa ei mugoo ba ro'aa nafa'ia ³² ma'uaa, Jesus na warefanaa ro'ou, “Una bigidigaa watauda rawani'a foigia noramiaa ro'ou a'a mei Ama. Afaia a'a ei foigia ba hamo'aa nafa'au wagina?”

³³ Rona ware ei Jew ba, “Lomi hai'ou'aa nafa'io wagii hepalo ei, ma'uaa, si'ei ba ona warefafelooa mei Haidaa. Uaa yoi, rama'a ua ma'uaa, ona ware ba yoi mei Haidaa.”

³⁴ Jesus na warefanaa ro'ou, “Rona ne'inia laloo fei Law hamu'ou ba mei Haidaa na ware ale'ei ba, ‘Una ware ba hamu'ou haidaa’. ³⁵ Hamona aida ba lomi hepalo tata laloo fei Bu'u Apuna. Ma nabaa ei rona tonaa fei Bu'u Apuna, ina ware ba ro'ou ale'ei

[†] **10:24: 10:24** O, Messiah § **10:29: 10:29** Watauda ne'ia mina ba *Tamanu na fanau mei Amau na muainaa minaa ei*

‘haidaa’, ³⁶ lo'e manumanu nabaa mei Ama na ware ale'ei a'a mei au'u'ugaiana ba pa'aa manumanuna, mei aloagiana yeni malagufu. Si'ei, tani hamu'ou ware ba una warefafeloaa mei Haidaa si'ei ba una ware ba, ‘Yau Na'uu mei Haidaa’?

³⁷ Apuna nara ba fa'ua ei wareau nabaa lomi una bigi'aa tamanu ana na bigi'ia mei Amau. ³⁸ Una bigi'aa e'ei ma lomi hamona narafawe'i a'au. Ma'uaa, ei bigi'au foigia uni'unina ba hamonei aida ma apa'ia ba mei Ama, hia laloo iau ma yau a'ana.” ³⁹ Rona manidinia ba ro'aa panarofia, ma'uaa ina bi'a'afaa ro'ou ma ponidi'ininaa ro'ou.

⁴⁰ Ma i dii, Jesus na hadiwe'idinaa pepei Jordan fawelei i pudugufinaa ei rama'a wagina mina John. Ma ina guta yei ⁴¹ ma watauda rama'a, rona nomai a'ana. Rona ware, “John, lomi na bigi'aa hepalo hilalaa foigia, ma'uaa minaa ei u'ugana meni rama'a meni, pa'aa fa'ua.” ⁴² Ma yei fawelei, watauda, rona narafawe'i a'a Jesus.

11

Fei Ma'ea Lazarus

¹ Ma hemea rama'a na funu, harana Lazarus. Gufuna, Bethany, fei gufuu Mary ma mei tafina, Martha. ² Mei agii Lazarus, mei na funuhaino, harana Mary. Ana mei i igiaa fei dufaa pao tabaa mei Fasu ma hugunaa pinena a'a ei loaa tabana. ³ Si'ei, laguei fitafii, laguna alo wareaa lagua a'a Jesus, “Mena Fasu, mei ona haguia na funu.”

⁴ I guainaa fei, Jesus na ware, “Fei funua fei, lomi ba i fama'eia. Agia, fei pa'afina, sifei ba i tonaa hawerana mei Haidaa ba mei Na'uu mei Haidaa, ana nei tonaa hawerana wagina.” ⁵ Jesus

na haguua Martha ma mei tafina mawe Lazarus.
⁶ Ma'uua, i guainia ba Lazarus na funu, na guta ua guaidiai arewaa yei.

⁷ I dii, inawe warenaa a'a ei otalai nenerana, “O dii, o hadiwe'inaa Judea.”

⁸ Rona ware, “Rabbi, haiga ua ei ba ro'aa nafanaa yoi mugoo yei ei Jew. Ma ba o hadiwe'idilao?”

⁹ Jesus na ware, “Haa, a'a ba na we'a ale'ei hefua ma guai hour laloo hepalo arewaa? Mei na talai laloo fei arewaa, lomi ba i tetei'alabe, uaa ina fafanunupa'i a'a fei we'ai feni malagufu. ¹⁰ Nabaa i talai na poi, iwe tetei'alabe, uaa lomi we'aina.”

¹¹ I waredigaa fei, ina waredilao a'a ro'ou, “Mei tafii o'ou Lazarus, na ma'igu, ma'uua yau ba a dinaa a'ana ma funifunia.”

¹² Ei otalai nenerana na ware, “Mena Fasu, nabaa ina ma'igu iwe rawanidiai.” ¹³ Jesus na hanuinaa fei ma'eana, ma'uua ei otalai nenerana, rona nara ba fi ware ba inapa'aa ma'igu.

¹⁴ Si'ei, inawe fa'arewaia a'a ro'ou, “Lazarus na ma'e. ¹⁵ Ma una ni'e ba yau lomi yei ba hamonei narafawe'i. Ma'uua, o'aa dinaa a'ana.”

¹⁶ Ma Thomas (ana harana Didymus) na warenaa a'a ei otalai nenera, “Ana o'aa di ma ma'efipui a'ana.”

Jesus na Warefarawani a'a Laguei Fitafii

¹⁷ I nopa'aloo yei, Jesus nawe apa'ia ba Lazarus na hainodii laloo huapu ale'ei obao arewaa.

¹⁸ Hafalaree Bethany a'a Jerusalem ale'ei oduai kilometre.* ¹⁹ Ma watauda Jew, rona dinaa a'a

* **11:18: 11:18** Warea Greek *15 stadia* (ale'ena 3 kilometres)

Martha ma Mary ba ro'aa faloloo'ifipui a'a lagua wagii fei pa'aiaa mei agii lagua. ²⁰ I guainia Martha ba fi nomai Jesus, ina asi'alao ba iree ma'aia, ma'uaa Mary na guta ua humu.

²¹ Martha na warenaa a'a Jesus ba, “Mena Fasu, nabaa yoi yeni, lomi i ma'e mei agiu. ²² Ma'uaa, una aida ba ana e'eni, mei Haidaa i fanio tamanu o i'iginia.”

²³ Jesus na warenaa a'ana, “Mei agimu iwe mama'adiai.”

²⁴ Martha na ware, “Una aida ba iwe mama'adiai a'a fei au asi'ana wagii fei a'apoo arewaa.”

²⁵ Jesus na warenaa a'ana, “Yau ana fei asi'ana ma fei harena. Hini i narafawe'i a'au, iwe pa'i harenuana nabaa i ma'e; ²⁶ ma hini i guta ma narafawe'i a'au lomi iwe ma'e. Naramu ba fa'ua fei?”

²⁷ Ina warefania ba, “Hi'i, mena Fasu. Una nara ba yoi mei Christ,[†] mei Na'uu mei Haidaa, mei ba na nomai a'a feni malagufu.”

²⁸ I waredigaa fei, na hadiwe'ai ma dugi'u'uginaa mei tafina Mary. Ma na ware, “Mei Feroia, hia yeni ma fi i'iginio.” ²⁹ I guainaa fei Mary, na asi'abatafa ma dinaa a'ana. ³⁰ Ma Jesus, atawe wadu'ainaa fei gufu, ma'uaa hia ana fawelei i di'inia Martha. ³¹ Ei Jew, ei rona gutafaloloo'ifipui a'a Mary laloo fei humu, ro'aa fanunupa'ia ba na asi'abatafa ma dinaa ano, rona nenegia, uaa rona nara ba i dinaa a'a fei huapu ma ai'ai yei.

[†] 11:27: 11:27 O, *Messiah*

³² Mary, i nopa'aloo fawelei wagina Jesus ma ma'apa'ia, na fapasi pinena ma ware, “Mena Fasu, nabaa yoi yeni, lomi i ma'e mei agiu.”

³³ I ma'apa'ia Jesus ba na ai'ai ma ei Jew, ei ro'aa nofipuimai a'ana, ana rona ai'ai, namina fi'i naranarana ma naranara watauda. ³⁴ Ina i'igai, “Hamona fahainopia hitani?”

Rona ware, “Mi ma'a, mena Fasu.”

³⁵ Jesus na ai.

³⁶ Ma ei Jew, rona ware, “Ma'aia, te inapa'aa haguia!”

³⁷ Ma'uua, hefi'a ro'ou, rona ware, “Mei i fawanewaneaa mei pudawerai, tani lomi i bigi'ia ale'ei ba mei rama'a mei nei'aa ma'e?”

Jesus na Fa'asi'anaa Lazarus a'a fei Ma'ea

³⁸ Jesus namina faloloa'idiai ma nomai a'a fei huapu. Fei huapu ale'ei walawala a'a fei na'a ma na pa'i mugoo i poaa wawadu'ina. ³⁹ Ina ware, “Pigusiminaa fei mugoo.”

Martha, mei agii mei ma'ea na ware, “Ma'uua, mena Fasu, e'eni namina wafuu, uaa ina hainodii yei obao arewaa.”

⁴⁰ Ma Jesus na ware, “Haa, lomi una warefanio ba nabaa ona narafawe'i, owe ma'a fei haweraa mei Haidaa?”

⁴¹ Si'ei, rona pigusiminaa fei mugoo. Ma Jesus na aranaa pafea ma ware, “O'ama, a ware 'ta' a'amu uaa ona guaidigau. ⁴² Una aidadii ba ona'o guainau, ma'uua una wareaa fei ba i hadumaa ei rona ufalarai yeni ba ronei aida ba onapa'aa aloagiau.”

⁴³ I waredigaa fei, Jesus na warefabauanai, “Lazarus, lele'amai!” ⁴⁴ Mei ma'ea na lele'amai.

Panina ma pinena, rona sumia a'a ei lawalawa ma na pa'i lawalawa pudana.

Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Alaraa ei lawalawaa ma'ea ma fatalainia."

*Fei Naranara ba Ro'aa Fo'afama'ea Jesus
(Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; Luke 22:1, 2)*

⁴⁵ Si'ei, watauda ei Jew, ei rona nomai a'a Mary ma ma'apa'aa tamanu na bigi'ia Jesus, rona narafawe'i a'ana. ⁴⁶ Ma'uaa, hefi'a ro'ou na dinaa a'a ei Pharisee ma u'ufanaa ro'ou tamanu na bigi'ia Jesus. ⁴⁷ Ma ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, rona harofaa hepalo gutafiwareiaa ei Sanhedrin.

Rona i'igai, "Otawe bigi'aa hepalo manumanu a'ana. Mei rama'a mei na bigi'aa watauda hilalaa foigia. ⁴⁸ Nabaa o ma'a'au'uaia ale'ei, minaa ei rama'a ro narafawe'i a'ana ma ei rama'aa Rome, ro'aa nomai ma tonaa ei bigi'aa o'ou† ma fei gufuu o'ou."

⁴⁹ Ma hemea ro'ou, harana Caiaphas, hia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa laloo fei igisimasi fei ma na ware, "Lomi hamona apa'aa hepalo manumanu! ⁵⁰ Lomi hamona aida ba i rawaninaa hamu'ou nabaa hemea ua i ma'e laraa fei ba minaa ei rama'aa gufu, ro'aa ma'e?"

⁵¹ Fei warea fei, abaa pa'aa wareana, hamatee hia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fei igisimasi fei ma si'ei nadii wareia ba Jesus, iwe ma'e uaa fei gufuu ei Jew. ⁵² Ma abaa unaa fei gufu fei, ma'uaa a'a ei na'uu mei Haidaa, ana ei rona guta wagii hepapalo gufu ba i papa'ifipuinaa ro'ou

† 11:48: 11:48 O, ma tonaa fei humuu mei Haidaa

ale'ei hepalo. ⁵³ A'a fei arewaa fei ma nolao, rona fiwarei ba ro'aa fo'afama'eia.

⁵⁴ Si'ei, Jesus, lomidiai ba i tatalai i pudaa ei Jew. Ma'uaa ina di'ininaa ro'ou ma dinaa fei gufu harana Ephraim, fawelei lomi haihai o guana. Ma na gutafipui a'a ei otalai nenerana yei.

⁵⁵ I norafi'imai fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei Jew, watauda noramiaa ro'ou rauaa, rona dinaa Jerusalem ba rodo'o fesufa'arainaa unuu ro'ou ale'ei fei mau losuiaa ro'ou ma hinene, fei Talai Falogia. ⁵⁶ Ana ro'ei lalabaginaa Jesus ma ei ro'ei u i malalaa fei humuu mei Haidaa, rona fi'i'igai ba, "Tamanu naramu? Haa, pa'aa lomi i nomai a'a fei Hananaa?" ⁵⁷ Ma'uaa ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, ronadii wareia ba nabaa nemea i labagipa'aa Jesus, inei warefa'aiaa ro'ou ba ro'aa panarofia.

12

Fei Pao Tabaa Jesus i Bethany (Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)

¹ Oloroa arewaa dufu ba i pa'aa fei Talai Falogia ma Jesus na dinamii Bethany, fei gufuu Lazarus, mei na famama'aia wagii fei ma'ea Jesus. ² Ma rona bigi'aa hepalo hananaa ba ro'aa farawaninaa Jesus. Martha na hasumaa ei du'ua ma Lazarus, hia hemea ei na gutafapalagi a'a fei tawaa du'ua. ³ Ma Mary na tonaa ale'ei hesuwi litre* nard, hepalo pa'aa dufaa pao, fei na rata pono'ana ma na igia pinee Jesus ma huguaa

* **12:3: 12:3** Greek *hepalo litra* (ale'ena 0.5 litre)

pinena a'a ei loaa tabana. Ma namina malele-farawani fei humu wagii fei dufaa pao.

⁴ Ma'uua hemea ei otalai nenerana, Judas Iscariot, mei ba i aloia, na siba ba, ⁵ “Tani lomi ona aloaa fei pao dufa ma ei mugoo po'ina o fanaa ei lomi manumanu? Pono'ana, ale'ei pono'aa hemea laloo heai igisimasi.” ⁶ Fei wareana fei, abaa na narapa'aa ei lomi manumanu, hamatee hia, fafanao; ina'aida oma'aiaa fei ude'udee mugoo po'i ma na'o toto'uaia.

⁷ Jesus na ware, “Apuna papa'aa mei pifine mei. Fei pao dufa i utofa'ainau nopa'aloo fei i'ifaiau.

⁸ Ranimai, ei lomi manumanu, ro'ou a'a hamu'ou, ma'uua lomi ba a oa a'a hamu'ou ranimai.

⁹ I dii, hepalo baua gupuu ei Jew, ronawe guainia ba Jesus, hia yei ma rona nomai ba ro'aa ma'aia ma ana ba ro'aa ma'a Lazarus, mei ina fa'asi'ania a'a fei ma'ea. ¹⁰ Si'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ronawe nara ba ana ro'aa fo'afama'ea Lazarus, ¹¹ uua hamatee hia, watauda ei Jew rona dinaa a'a Jesus ma narafawe'i a'ana.

Ina Nomai ale'ei Hemea na Mua

(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40)

¹² I no'arewadilao, fei baua gupuu rama'a na nomai a'a fei Hananaa ma guainia ba Jesus fi dinaa Jerusalem. ¹³ Rona tonaa ei ale'ei rau niu ma dinaa a'ana ma harofabauanai,

“Hosanna!”†

“Na pa'i hawegiana mei i nomai a'a fei haraa mei Fasul!”

† **12:13:** **12:13** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “tela!” I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia

“Na pa'i hawegiana mei Haparaa ei Israel!”

¹⁴ Jesus na bapa'aa hepalo baubara donkey ma na hugi pafona, ale'ei ronadii ne'inia,

¹⁵ “Apuna ma'au, ena baduu pifine Zion;
ma'aia, mei haparaa hamu'ou na guta ma ponimai,
pafoo hepalo baubara donkey.”

¹⁶ Do'o fama'a ei otalai nenerana, lomi rona aida hanuu e'ei. Nenee fei i todigaa fei hawerana Jesus, ronawe aida ba na udedii fei ne'ia wagii ei bigi'aa ro'ou a'ana.

¹⁷ Ma fei gupuu rama'a i a'ana ei i fa'asi'anaa Lazarus a'a fei huapu, rona'u u'ugia. ¹⁸ Watauda na dinaa a'ana, uaa rona guainia ba na bigi'aa fei hilalaa foigia fei. ¹⁹ Si'ei, ei Pharisee na fiwarewarei ba, “Do'o naraia. A'a fei, minaa ei rama'aa feni ano, rona aununaa a'ana!”

Jesus nadii Ware'augaa fei Ma'eana

²⁰ Ma na pa'i hefi'a Greece dupuaa ei ba ro'aa lo-sui wagii fei Hananaa. ²¹ Rona bapa'aa Philip, mei gufunu Bethsaida yei Galilee ma na pa'i i'igaiaa ro'ou a'ana. Rona ware, “Hagu'u, ba hai'ou ma'a Jesus.” ²² Philip naree warefanaa Andrew; Andrew mawe Philip, lagunaree warefanaa Jesus.

²³ Jesus na ware, “Ina nodigimai fei pa'aa au ba i to hawerana mei Na'uu Rama'a. ²⁴ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hepalo lau wheat, nabaa lomi i do'o pasinaa malagufu ma ma'e, i ude'ualao ale'ei hepalo lau ua. Ma'uaa, nabaa ido'o ma'e, iwe pa'i wataudadiai lau. ²⁵ Mei rama'a, mei i pa'aa haguaa fei harenuana, iwe pa'ai a'ana, ma'uaa mei i fabidinaa ununa fei harenuana yenì ano,

iwe pa'ia a'a fei harenua lomi i pedutoo. ²⁶ Hini ba i nafii a'au, inei nenerau; ma na'aa yau hitani, mei nafiu ana hia yei. Hini mei i nafii a'au, mei Amau iwe fani honua a'ana.

²⁷ “E'eni unamina naranara watauda ma ba a ware batanai? Ale'ei ba ‘Mena Amau, hadumau a'a feni au feni’? Lo'e, sifei fei pa'afina ba na nopa'amii feni au feni. ²⁸ O'ama, uduginaa fei haramu!”

Hepalo lao na norai pafea, “Una udugidigia ma awe udugidinia.” ²⁹ Fei gupuu rama'a yei na guainia ba ale'ei ba'aa parara; hefi'adiai, rona ware ba hemea alo'alo na wareware a'ana.

³⁰ Jesus na ware, “Fei lao fei, fararawanii hamu'ou, a'a ba fararawaniu. ³¹ E'eni, au dudud-uua feni ano; e'eni a tetefa'asi'anaa mei haparaa feni ano. ³² Ma'uua ena una fatawa yenii malagufu, awe foraiamii minaa ei rama'a a'au.”

³³ Na wareaa fei ba i fa'arewaia batanai fei mau ma'eana.

³⁴ Fei gupuu rama'a, rona ware, “Hai'ouna guainia a'a fei Law ba mei Christ,[†] iwe oamai ranimai ranimai ma si'ei, tani o ware ba ‘Mei Na'uu Rama'a nei fatawa’? Hini mei ‘Na'uu Rama'a' mei?”

³⁵ Ma Jesus na warefanaa ro'ou, “Lomi i madii ma fena we'ai a'a hamu'ou i aunuu. Hamoneido'o tatalai ena ana hamofi pa'i we'ai, ena ataa nomai fei roromaa. Mei na tatalai wagii fei roromaa, lomi na aida ba i dinaia. ³⁶ Augaa ei naranaraa hamu'ou a'a fei we'ai ei fido'o ude i a'a hamu'ou ba hamo'aa oanaa na'uu fei we'ai.” I waredigaa e'ei Jesus, ina aunuu ma opa'ai a'a ro'ou.

[†] **12:34:** **12:34** O, *Messiah*

Fimina Waiwai'ualao Tabaa ei Jew

³⁷ Jesus na bigi'aa ei hilalaa foigia i pudaa ro'ou, ma'uua ana lomi rona narafawe'i a'ana. ³⁸ Ina ale'ei, ba ei wareaa mei mamama'a Isaiah nei pa'aa fa'uai:

“Mena Fasu, hini na nara ba fa'ua ei wareaa hai'ou?

Ma a'a hini na fama'aiaa fei panina mei Fasu?”

³⁹ A'a fei, lomi rona narafawe'i, uua ana ale'ei ei wareaa Isaiah hefawala ba:

⁴⁰ “Ina fapudawerainaa ro'ou
ma fama'ea ei naranaraa ro'ou
ba ronei'aa fanunupa'i,
o narapa'i,

o momo'ai ba a fawanewaneaa ro'ou.”

⁴¹ Isaiah na ware ale'ei hamatee ina fanunudii fei haweraa Jesus ma na u'ugia.

⁴² Ma'uua a'a fei au fei, watauda rona narafawe'i a'ana, ana dupuaa ei bauana. Ma'uua lomi rona ware ba rona narafawe'i, hamatee rona mama'au ba ei Pharisee, ro'aa fa'asi'anaa ro'ou a'a fei synagogue; ⁴³ uua ronamina nunuminaa fei udugiaa ei rama'a laraa fei udugiaa mei Haidaa.

⁴⁴ I dii, Jesus na harofabauana, “Nabaa nemea i narafawe'i a'au, abaa ina narafawe'i ua i a'au, ma'uua a'a mei na aloagiau anaa. ⁴⁵ Ena na fanunuau, ina fanunupa'aa mei na aloagiau. ⁴⁶ Una nomai a'a feni ano ale'ei we'ai ba hini i narafawe'i a'au, lomi ba i oa a'a fei roromaa.

⁴⁷ “Mei i guainaa ei wareau ma lomi i nenegia, lomi a dududuia. Uua fei noramiau, a'a ba a dududuaa feni ano, ma'uua ba a fatela'ania. ⁴⁸ Na pa'i hemea ba i dududuaa mei i ofadugau ma lomi na guainaa wareau; ei unadii wareia, ana

si'ei iwe dududuia a'a fei a'apoo arewaa. ⁴⁹ Uaa abaa fi wareaa ana yau, ma'uua mei Ama, mei na aloagiau, nadii warefanau tamanu nei wareia ma batanai na wareia. ⁵⁰ Una aida ba ei wareana i fani harena lomi i pedutoo. Si'ei, tamanu na wareia, ana fi wareaa ei warefanaa mei Ama yau.”

13

Jesus na Fesuaa Pinee ei Otalai Nenerana

¹ E'eni, anaa i pa'aa fei Hananaa fei Talai Falogia. Jesus na aida ba na nodigimai fei au ba i di'ininaa feni malagufu ma dinaa a'a mei Ama. Ina haguua ei maroana yeni malagufu ma e'eni i fama'aiaa ro'ou ba namina bauana fei haguana ro'ou.*

² Roi hasumaa ei finei fei fafi ma mei hani'u na fanidii naranaraa Judas Iscariot mei na'uu Simon ba nei aloaa Jesus. ³ Jesus na aidadii ba mei Ama na audigaa minaa ei manumanu haroo fei faufauna ma ba hia, noramiana a'a mei Haidaa ma ba iwe hadiwe'inaa a'a mei Haidaa; ⁴ si'ei ina asi'aa a'a fei hananaa, dudumaa fei hawaa uguna ma mo'inaa fei huguu unu walana. ⁵ Nenee fei, ina igi ranu laloo hepalo pe'ii ranu, na fesuaa pinee ei otalai nenerana ma huguaa pinee ro'ou wagii fei mo'iana huguu unu.

⁶ Ina dinaa a'a Simon Peter ma Peter na ware a'ana ba, “Mena Fasu, ba o fesuaa pineu?”

⁷ Jesus na ware, “Lomi ona aida ba a bigi'aa tamanu, ma'uua hinene owe aida.”

* **13:1:** **13:1** O, ma e'eni ina haguua ro'ou fama'a ma nopa'aloo fei ma'eana

⁸ Na ware Peter, “Lo'e. Pa'aa lomi ba owe fesuaa pineu.”

Jesus na ware, “Nabaa lomi a fesuaa pinemu, ana lomi yoi a'au.”

⁹ Simon Peter na ware, “Nadii, mena Fasu, abaa unaa fei pineu, ma'uaa paniu ma tabau anaa.”

¹⁰ Jesus na ware, “Nabaa nemea na nunudii, inei fesu ua pinena; minaa ei ununa na fafa'araidii. Hamona fafa'arai, ma'uaa a'a ba minaa hamu'ou.”

¹¹ Uaa, ina aida ba hini iwe aloia ma si'e i ware ale'e i ba a'a ba minaa ro'ou na fafa'arai.

¹² I fesudigaa pinee ro'ou, na rafeaa fei hawaa uguna ma hadiwe'idinaa fei gutanana. Ina i'iginaa ro'ou, “Hamona aida ba tamanu fei a bigi'ia a'a hamu'ou? ¹³ Hamona harofau ba, ‘Feroia’ ma ‘Fasu’ ma na wanewane fei, uaa yau ale'ei. ¹⁴ Si'e i ba yau Fasu ma Feroiaa hamu'ou, una fesuaa pinee hamu'ou. Ma hamone i fesuaa pinee ana hamu'ou. ¹⁵ Una bigi'aa fei i pudaa hamu'ou ba hamone i bigi'ia a'a ana hamu'ou ana ale'ei a bigi'ia a'a hamu'ou. ¹⁶ A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei tamelo, lomi i muainaa mei fasuna ma mei talaitonaa warea, lomi i muainaa mei na aloia. ¹⁷ E'eni hamona aidadii e'ei ma hamowe to hawegia nabaa hamo'aa bigi'ia.

¹⁸ “A'a ba u'eimina warenaa minaa hamu'ou; una aida ba hini ei rafeiau. Ma'uaa hefeni ba i fafa'uainaa fei Bu'u Apuna: ‘Mei i hananafipui a'a fei hanau faraa pidaua na fadugeau.’

¹⁹ “A warefani'augaa hamu'ou eni atawe migimigii uaa ena nawe sufudai, hamowe apa'ia ba yau Mei. ²⁰ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i

ugainaa mei i aloagiau, ana na ugainau ma hini i ugainau, ana na ugainaa mei i aloagiau.”

Jesus nadii Ware ba Hemea, i Aloia
(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

²¹ I waredigaa fei Jesus, namina fi'i laloo spir-itina ma na ware ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hemea hamu'ou i fifaninau panii hefi'a.”

²² Ei otalai nenerana, rona fifanunui ma pa'aa lomi rona aida ba fi wareaa hini ro'ou. ²³ Hemea ro'ou, mei na haguia Jesus, ina gutafapalagi papana. ²⁴ Simon Peter na fabiyeinaa tabana a'a mei ma ware, “I'iginia ba hini.”

²⁵ Ina farafi'idilao a'a Jesus ma i'iginia, “Mena Fasu, hini mei?”

²⁶ Jesus na ware, “Mena una fania feni faraa pidaua ena na pudigia laloo fei pe'i.” Ma i pudidi-gaa fei faraa pidaua, na fanaa Judas Iscariot, mei na'uu Simon. ²⁷ Ana ei i tonaa fei faraa pidaua Judas, na wadu'ia Satan.

Jesus na warefania, “Fei ba o bigi'ia, bigi-batafainia.” ²⁸ Ma'uaa lomi hemea a'a fei hananaa na aida ba tani i ware ale'ei a'ana Jesus. ²⁹ Si'ei ba Judas na'o oma'aiaa ei mugoo po'i, rona nara hefi'a ba Jesus fi warefania tamanu nei pono'ia wagii fei Hananaa, o ba nei fani manumanu a'a ei lomi rona pa'i. ³⁰ I todigaa fei faraa pidaua, na asi'anaa ano. Ma poi ei.

Fei Manufau Law

³¹ I aunudii, Jesus na ware, “E'eni mei Na'uu Rama'a i tonaa fei hawera ma mei Haidaa ana i to hawera a'ana. ³² Nabaa mei Haidaa na to

hawerana uaa hia,[†] ana iwe haweginaa mei Na'u ma i haweginia e'eni ua.

³³ “Ena na'uu, lomi i madii gutanau a'a hamu'ou. Hamowe lalabaginau ma ana ale'ei ei wareau a'a ei Jew, eni a warefanaa hamu'ou: Fei ba a dinaa wagina, lomi hamowe nopa'ilao.

³⁴ “Hepalo manufau warea a fanaa hamu'ou: Hamonei fihagui. Ana ale'ei una haguaa hamu'ou, hamonei fihagui. ³⁵ A'a fei, minaa ei rama'a, rowe aida ba hamu'ou otalai nenerau; nabaa hamona fihagui.”

Jesus nadii Wareaa fei Suabaduaa Peter

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Simon Peter na i'iginia, “Mena Fasu, o dinaia?”

Jesus na ware, “Fei ba a dinaa wagina, lomi hamo'aa nenerau e'eni, ma'uaa hamowe nomai hinene.”

³⁷ Peter na i'igai, “Mena Fasu, tani lomi a nene-gio eni? Lo'e manumanu nabaa a ma'e uaa yoi.”

³⁸ Jesus nawe ware, “Haa, pa'aa fa'ua ba o'aa ma'e uaa yau? A warefa'uai a'amu ba i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au ma hinene i ai fei a'aroo!

14

Jesus na Fa'o'onainaa Unuu ei Otalai Nenerana

¹ “Apuna naranara watauda. Narafawe'i a'a mei Haidaa;* ana narafawe'i a'au. ² Laloo fei

[†] **13:32: 13:32** Watauda ne'ia mina lomi na pa'i *Nabaa mei Haidaa na to hawerana uaa hia.* * **14:1: 14:1** O, *Hamona narafawe'i a'a mei Haidaa*

humuu mei Amau na pa'i watauda nopa; nabaa abaa ale'ei, una warefa'aidigaa hamu'ou. Yau ba a dinaa yei ma pagi'aufani gutanaa hamu'ou. ³ Ma nabaa a aunu ma pagi'aufanidii gutanaa hamu'ou, awe hadiwe'idimai mi dugaa hamu'ou ba hamonei oafipui a'au. ⁴ Hamona aidadii fei tala i dinaa fawelei ba a dinaa wagina."

Jesus, Hia fei Tala i Dinaa a'a mei Ama

⁵ Thomas na warenaa a'ana, "Mena Fasu, lomi hai'ouna aida ba o dinaia ma si'ei, hai'ou apa'ibatanainia fei tala?"

⁶ Jesus na ware, "Yau ana fei tala, fei fa'uaia ma fei harena. Lomi nemea i talawa'au ma dinaa a'a mei Ama. ⁷ Nabaa hamona apa'ifarawaninau, ana hamo'aa apa'aa[†] mei Amau. E'eni ma nolao, hamona apa'ia ma hamona fanunudigia."

⁸ Philip na ware, "Mena Fasu, fama'aiaa hai'ou mei Ama ma sifei ua i hawiaa hai'ou."

⁹ Jesus na ware, "Haa, minaa fei madii gutanau a'a hamu'ou ma ana otaa apa'au, Philip? Hini na fanunudigau, ana na fanunudigaa mei Ama. Tani o ware ba, 'Fama'aiaa hai'ou mei Ama'? ¹⁰ Lomi hamona nara ba yau na oafipui a'a mei Ama ma hia i laloo iau? Ei wareau a'a hamu'ou, abaa warea unaa yau ua. Agia, mei Ama, mei na oafipui a'au, hia mei fi bigi'aa fei bigi'ana. ¹¹ Hamonei nara ba fa'ua ei wareau ba una oafipui a'a mei Ama ma hia laloo iau ma nabaa lomi hamona narapa'aa fei, hamonei nara ba fa'ua hamatee na unifanaa hamu'ou ei foigia. ¹² A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i a'au, ana iwe

[†] 14:7: 14:7 Hefi'a ne'ia mina Nabaa hamona pa'aa apa'au, hamowe apa'aa

bigi'aa tamanu una bigi'ia. Ma iwe bigi'aa hefi'a manumanu i muainaa e'ei, uaa yau, a dinaa a'a mei Ama. ¹³ Ma awe bigi'aa tamanu ona i'igainia a'a fei harau ba mei Na'u nei fani hawera a'a mei Ama. ¹⁴ Na rawani ba hamo'aa i'igainaa tamanu a'a fei harau ma a bigi'ia.

Jesus na Fa'unai ba i Aloamii fei Spiriti Apuna

¹⁵ “Nabaa hamona haguau, bigi'aa tamanu una wareia. ¹⁶ Ma awe i'iginaa mei Ama ma iwe fanaa hamu'ou hemeadi ai Aweia ba i oafipui a'a hamu'ou minaa ena ranimai — ¹⁷ fei Spiritii fa'uaia. Feni ano, pa'aa lomi i tonia, uaa lomi na fanunupa'ia ma ana lomi na apa'ia. Ma'uaa hamu'ou, hamona apa'ia uaa ina oafipui a'a hamu'ou ma ipowe oa[†] laloo iaa hamu'ou. ¹⁸ Lomi a di'ininaa hamu'ou ale'ei ei baduu lomi ama ma inaa ro'ou; awe nomai a'a hamu'ou. ¹⁹ Lomi i madii ma feni ano i ma'aguguminau, ma'uaa hamu'ou, hamo'aa fanunupa'au. Si'ei ba una gutaguta, ana hamo'aa gutaguta. ²⁰ A'a fei arewaa fei, hamopowe aida ba una oafipui a'a mei Ama ma hamu'ou a'au ma Yau, i laloo iaa hamu'ou. ²¹ Hini i tonaa ei wareau ma nenegia, simei, mei na haguau. Mei na haguau ana i haguia mei Amau ma Yau ana a haguia ma fa'arewaiau a'ana.”

²² I dii, Judas (abaa Judas Iscariot), na ware, “Ma'uaa, Mena Fasu, tani o fa'arewaio a'a hai'ou ma a'a feni ano lomi?”

²³ Jesus na ware, “Hini i haguau, nei neneraa ei feroiau. Mei Amau, iwe haguia ma haigu'aa

[†] **14:17:** **14:17** Hefi'a ne'ia mina a'a hamu'ou ma ifi oa

nomai a'ana ma oafipui a'ana. ²⁴ Hini lomi na haguau, ana lomi ba i neneraa ei feroiau. Eni warea hamo'ei guainia, abaa wareau; uaa wareaa mei Ama, mei na aloagiau.

²⁵ “Minaa eni, una wareia ei ado'o guta a'a hamu'ou. ²⁶ Ma'uaa mei Aweia, fei Spiriti Apuna, fei iwe aloiamai a'a fei harau mei Ama, iwe feroinaa hamu'ou minaa ei manumanu ma fanonominaa hamu'ou minaa ei manumanu, ei unadii warefanidigaa hamu'ou. ²⁷ Fei gutafarawania, una augia a'a hamu'ou; fei gutafarawaniau una fanaa hamu'ou. Lomi una fani ale'ei fei mau fanaa feni ano. Apuna naranara watauda ma apuna ma'au.

²⁸ “Hamona guaidigau ba, ‘A aunu ma awe hadiwe'idinamii a'a hamu'ou.’ Nabaa hamona haguau, hamonei ni'eni'e ba a aununaa a'a mei Ama, uaa mei Ama na muainau. ²⁹ Ataa nomai fei, ma'uaa ado'o warefa'aiaa hamu'ou ba ena ina nomai, hamonei narafawe'i. ³⁰ Lo'e i madii fiwarewareiaa o'ou uaa mei haparaa feni ano fi nomai. Pa'aa lomi i panarofau, ³¹ ma'uaa feni ano nei apa'ia ba una haguaua mei Ama ma nei bigi'aa ana ei ina warefanau.

“Nomai; o aunu.

15

Fei Pa'apa'a ma ei Rara

¹ “Yau fei pa'aa pa'apa'a ma mei Amau, hia mei bigi'aa pe'ihape. ² Ma minaa ei rara lomi fuana, ina'o morosiminaa* ro'ou. Ma a'a ei rona fuua,

* **15:2:** 15:2 Warea Greek *morosimi* ana hanuna ba fesu

na famama'aia ba nei fuafarawani. ³ Hamona fafa'araidii, uaa una warefanidigaa hamu'ou fei warea. ⁴ Hamone i oa laloo iau ma awe oa laloo iaa hamu'ou. Lomi hepalo rara ba i fuaa anaia;inei pana a'a fei pa'apa'a. Ana lomi ba hamo'aa fuapa'i nabaa lomi hamona oa laloo iau.

⁵ “Yau, fei pa'apa'a; hamu'ou, ei rara. Nabaa nemea i oa laloo iau ma yau i laloo iana, iwe pa'i watauda fuana; nabaa lomi na oa a'au, lomi i bigipa'aa hepalo manumanu. ⁶ Hini lomi na oa laloo iau, hia, ale'ei fei rara rona siminia ma na ma'e; ei rara ale'ei, rona'aida pogisiminaa hafi ma rona gu'a. ⁷ Nabaa hamo'aa oa i laloo iau ma ei wareau i oa laloo iaa hamu'ou, i'iginaa tamanu nunumiaa hamu'ou ma awe fanaa hamu'ou. ⁸ Sifei fei haweraa mei Amau, ba hamonei fuaa watauda ma a'a fei, i fama'aia ba hamu'ou, otalai nenerau.

⁹ “Mei Ama na haguau, si'ei, una haguaa hamu'ou. Ma e'eni hamonei oa a'a fei haguau. ¹⁰ Nabaa hamo'aa neneraa ei wareau, hamowe oa a'a fei haguau, ana ale'ei yau na neneraa ei wareaa mei Amau ma oa i a'a fei haguana. ¹¹ Una warefanaa hamu'ou fei ba fei ni'eni'eau nei oa i a'a hamu'ou ma fei ni'eni'ea hamu'ou ipowe baua-nai. ¹² Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fihagui ana ale'ei una haguaa hamu'ou. ¹³ Lomi hepaldia i mau hagua na muainaa fei ba nemea i ma'e, uaa ei tafina. ¹⁴ Hamu'ou tafiu nabaa hamo'aa bigi'aa tamanu una wareia. ¹⁵ Lomidia i a ware ba hamu'ou nafi, uaa mei nafi, lomi na aida ei pelee naraa mei fasuna. Agia. Una ware ba hamu'ou tafiu, uaa minaa ei una guainia a'a mei Amau, na fa'aiaa hamu'ou. ¹⁶ A'a ba hamona

rafeinau, uaa yau na rafeinaa hamu'ou ma fanaa hamu'ou fei bigi'a ba hamoneiwii fuaa fawatauda —ei fua i udefamadii. Ma mei Ama i fanaa hamu'ou tamanu hamona i'iginia a'a fei harau. ¹⁷ Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fihagui.

Feni Ano na Bidibidi Ununa a'a ei Otalai Nenerana

¹⁸ “Nabaa i bidibidi unuu feni ano a'a hamu'ou, hamonei aida ba nado'o bidibidi ununa a'au. ¹⁹ Nabaa hamu'ou neneraa maumau feni ano, feni ano i haguua hamu'ou ale'ei manumanuna. Ma'uaa a'a ba hamu'ou a'a feni ano, uaa una rafeifa'asi'anaa hamu'ou wagina. Si'ei, i bidibidi unuu feni ano a'a hamu'ou. ²⁰ Nonominaa ei wareau a'a hamu'ou: ‘Lomi hemea nafi i muainaa mei fasuna.’ Nabaa rona haperararaiau, ana ro'aa haperararaiaa hamu'ou. Nabaa rona neneraa ei feroiau, ana ro'aa neneraa ei feroiaa hamu'ou. ²¹ Ro'aa bigi'ia ale'ei a'a hamu'ou uaa fei harau, hamatee lomi rona apa'aa Mei na aloa-giau. ²² Nabaa lomi una nomai ma waredii a'a ro'ou, ana lomi ro nanamuinia ba rona bigi'aa ei hafelo'a. Ma'uaa e'eni, lomi ro'aa pa'i talaa wareaa ro'ou a'a ei hafelo'a rona bigi'ia. ²³ Hini na bidibidi ununa a'au ana na bidibidi ununa a'a mei Amau. ²⁴ Ei bigi'au i pudaa ro'ou, pa'aa lomi na bigi'ia hemeadiai. Ma'uaa, si'ei ba una bigi'aa e'ei i dupuaa ro'ou, lomi na pa'i talaa wareaa ro'ou wagii ei hafelo'aa ro'ou. Rona fanunudigaa ei foigia ma ana roifi bidibidi unuu ro'ou a'au ma mei Amau. ²⁵ Ma'uaa ina ale'ei ba i fafa'uainaa ei ne'ia laloo fei Law ro'ou: ‘Na bidibidi unuu ro'ou a'au ma lomi pa'afina.’

²⁶ “Iwe nomai mei Aweia, mei awe alofanagiaa hamu'ou. Noramiana a'a mei Ama ma hia fei Spiritii fa'uaia, ana fei noramiana a'a mei Ama ma iwe u'ugau. ²⁷ Ma ana hamonei u'u, uaa wagii fei rawarawaa bigi'au nopa'amii eni, hamu'ou a'au.

16

¹ “Unadii warefanaa hamu'ou minaa e'ei ba hamonei'aa talaifatata. ² Rowe fa'asi'anaa hamu'ou a'a fei synagogue ma ana ipowe nomai fei au ba nabaa ro'aa fo'ama'aaa hamu'ou, ro'aa nara ba na rawani ua ei bigi'aa ro'ou pudaa mei Hidaa. ³ Ro'aa bigi'ia ale'ei uaa lomi rona apa'aa mei Ama ma yau. ⁴ Unadii wareaa e'ei ba ena na nomai fena au hamowe nonominia ba unadii warefa'aiaa hamu'ou. Lomi unado'o warefanaa hamu'ou fama'a, uaa Yau i a'a hamu'ou.

Fei Bigi'aa fei Spiriti Apuna

⁵ “E'eni a aununaa a'a mei na aloagiau, ma'uaa lomi hemea hamu'ou na i'igainau ba, ‘O dinaia?’ ⁶ Hamonamina faloloa'i ba una wareaa e'ei. ⁷ Ma'uaa a warefa'uai a'a hamu'ou: fei aunuu i farawaninaa hamu'ou. Nabaa lomi na aunuu, ana lomi i nomai mei Aweia; ma'uaa, nabaa a aunuu, awe aloiagio a'a hamu'ou. ⁸ Ena na nomai, i famarapuaa unuu ei rama'aa feni ano* wagii ei hafelo'a, o wanewanea, o fei dududua: ⁹ uaa wagii ei hafelo'a, lomi ro'aa narafawe'i a'au; ¹⁰ wagii fei wanewanea, a dinaa a'a mei Ama, yei lomi ba hamo'aa fanunudinuu; ¹¹ ma wagii fei dududua, ipowe to fagianana mei haparaa feni malagufu, uaa na udedii fei warea ba i ale'ei.

* **16:8:** *Ena na nomai, i fa'arewaiaa fei marapuaa unuu feni ano*

¹² “Watauda ei ba a wareia a'a hamu'ou, ma'uaa, e'eni, hamatee ina watauda, na rataiaa hamu'ou.

¹³ Ma'uaa ena na nomai fei Spiritii fa'uaia, iwe famamonaa hamu'ou a'a minaa ei fa'uaia. Lomi i wareaa anaia; i wareaa tamanu na guainia ma warefanaa hamu'ou tamanu itawe nomai. ¹⁴ Iwe fani hawera a'au, uaa i to a'au ma fa'aiaa hamu'ou.

¹⁵ Minaa ei manumanuu mei Ama, manumanuu. Si'ei, a ware ba fei Spiriti i to a'au ma fa'aiaa hamu'ou.

¹⁶ “Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe fanunuau.”

Fei Faloloa'iaa ei Otalai Nenerana iwe Filoginaa Ni'eni'ea

¹⁷ Hefi'aa ei otalai nenerana, rona fiwarei ba, “Tamanu hanuu ei wareana ba, ‘Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe fanunuau.’ ma ‘Hamatee a dinaa a'a mei Ama’?”

¹⁸ Rona'u i'igai ua, “Tamanu hanuu fei, ‘Lomi i madii’? Lomi ona apa'ia ba ifi wareaa tamanu.”

¹⁹ Jesus na aida ba ro'aa i'iginia a'a fei, si'ei, na warenaa a'a ro'ou, “Hamo'ei fi'i'igii ba tamanu hanuu ei wareau ba, ‘Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe fanunuau’?”

²⁰ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hamo'aa ai'ai ma faloloa'i ena na ni'eni'e feni ano. Hamowe faloloa'i, ma'uaa fei faloloa'iaa hamu'ou, i filoginaa ni'eni'ea. ²¹ Hemea pifine ba i waniniaa hemea baduu, imina tonaa fi'ina, uaa nawe nomai fei auna; ma'uaa ena na waninidigaa mei na'una mei pifine, i madi'inaa ei fi'iana uaa na ni'eni'e ba mei na'una na waninimai a'a feni malagufu.

²² Ana ale'ei a'a hamu'ou: E'eni, au faloloa'iaa hamu'ou, ma'uaa awe fanunudinaa hamu'ou ma

hamopowe ni'eni'e ma lomi nemea i topa'ainaa fei ni'eni'ea hamu'ou. ²³ A'a fei arewaa fei, lomi hamo'aa i'igidinau hepalo manumanu. A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei Amau, iwe fanaa hamu'ou tamanu ei i'igaiaa hamu'ou a'a fei harau. ²⁴ Nopa'amii e'eni, hamotawe i'iginaa hepalo manumanu a'a fei harau. I'igai ma hamowe to ma fei ni'eni'ea hamu'ou, ipowe bauanai.

²⁵ “Unadii warehanunuinaa ei manumanu, ma'uaa iwe nomai fei au ba lomi a fai wareware ale'ei, ma'uaa awe fa'arewaiaa mei Amau a'a hamu'ou. ²⁶ A'a fei arewaa fei, hamowe i'igai a'a fei harau. Lomi una ware ba awe i'igaifani i'igaiaa hamu'ou a'a mei Ama. ²⁷ Agia, mei Ama ana na haguua hamu'ou, uaa hamona haguau ma nara ba pa'aa fa'ua ba noramiau a'a mei Haidaa. ²⁸ Noramiau a'a mei Ama ma una nogio yeni malagufu; e'eni ba a di'ininaa feni malagufu ma hadiwe'inaa a'a mei Ama.”

²⁹ Ma ei otalai neneraa Jesus, rona ware, “E'eni oi warefa'arewai ua, lomi ona warehanunui. ³⁰ E'eni hai'ounawe fanunu'apa'ia ba ona aida minaa ei manumanu ma lomi pa'afina ba nemea i i'igidinio hepalo i'igaia. A'a fei, hai'ounawe nara ba pa'aa fa'ua ba noramiamu a'a mei Haidaa.”

³¹ Jesus na ware, “Hamonawe aida ba fa'ua!† ³² Ma'uaa fi nomai fei au ma ina nodigimai ba hamowe talanenei, hememea a'a fei humuna. Hamowe farapa di'ininau. Ma'uaa abaa unaa yau, uaa mei Amau, hia a'au.

³³ “Una warefanidigaa hamu'ou ba i a'au hamo'aa tonaa fei gutafarawania. Yeni malagufu,

† 16:31: 16:31 O, “Hamonawe nara ba fa'ua?”

hamowe tonaa ei hafelo'a. Ma'uua ofafaufau!
Una muaidigaa feni malagufu.”

17

Jesus na Lafulafunaa Anaia

¹ I waredigaa fei Jesus, na aranaa pafea ma lafulafu:

“O'ama, ina nodigimai fei au. Haweginaa mei Na'umu ba mei Na'umu i fani hawera a'amu. ² Uaa, ona fanidigia fei forafora a'a minaa ei rama'a ba nei fanaa fei harena lomi i pedutoo a'a minaa ei fanamu hia. ³ Sifei fei harena lomi i pedutoo: ba ronei apa'io, mena yoi hemea ua Haidaa, mena unaio na fa'uai mawe Jesus Christ, mei ona aloiagio. ⁴ Yeni malagufu, una fani hawera a'amu uaa una bigidigaa ei ona fanau ba unei bigi'ia. ⁵ Ma e'eni, O'ama, haweginau inamoamu wagii fei hawera unado'o pa'i i a'amu ei atawe mamara feni malagufu.

Jesus na Lafulafunaa ei Otalai Nenerana

⁶ “Una fa'arewaio* a'a ei rama'a ona fanau wagii feni malagufu. Ro'ou, maroamu; ona fanaa ro'ou a'au ma rona neneraa fei wareamu. ⁷ Ronawe aida ba minaa ei fanamu yau, noramiana a'amu. ⁸ Uaa una fanaa ro'ou ei warea ona fanau ma rona tonia. Ronapa'aa aida ba noramiau i a'amu ma nara ba pa'aa fa'ua ba aloamiamu yau. ⁹ Una lafulafunaa ro'ou. A'a ba

* **17:6:** 17:6 Warea Greek *Una fa'arewaiaa fei haramu*; v. 26 anaa

una lafulafunaa feni malagufu ma'uaa, na lafulafunaa ei ona fanau, uaa ro'ou, manumanumu. ¹⁰ Minaa ei manumanuu, manumanumu ma minaa ei manumanumu, manumanuu. Ma una to hawerau a'a ro'ou. ¹¹ Lomi ba a gutadiai yeni malagufu, ma'uaa ro'ou ana yeni malagufu ma yau, a nomai a'amu. Mena Amau, mena ona apunai, wagi'inaa ro'ou a'a fei faufau wagi fei haramu—fei hara ona fanau—ba ronei hemeai ua ana ale'ei agua ba hemea ua. ¹² Ei a gutafipui a'a ro'ou, una wagi'inaa ro'ou a'a fei hara ona fanau ba nei'aa tonaa ro'ou ei hafelo'a. Lomi hemea ro'ou na pa'ai, ana uniaa mei na udedii fei harana ba i pa'ai uaa ba fei ne'ia nei fa'uai.

¹³ “Yau fi nomai a'amu e'eni, ma'uaa una wareaa e'ei eni fido'o guta yeni malagufu ba laloo iaa ro'ou nei pa'i fei baua ni'eni'eau. ¹⁴ Una fanidigaa fei wareamu a'a ro'ou ma na bidibidi unuu feni ano a'a ro'ou, uaa ro'ou abaa rama'aa feni ano, ana ale'ei ba yau abaa rama'aa feni ano. ¹⁵ Fei lafulafuau, abaa onei fa'asi'anaa ro'ou a'a feni ano, ma'uaa, onei wagi'inaa ro'ou uaa mei hafelo'a. ¹⁶ Ro'ou, abaa rama'aa feni ano, ana ale'ei ba yau, abaa rama'aa feni ano. ¹⁷ Papaditainaa[†] ro'ou wagi fei fa'uaia; fei wareamu na fa'uai. ¹⁸ Ana ale'ei ona aloagiau yeni ano, ana a alonaa ro'ou a'a feni ano. ¹⁹ Na papaditainaa ana yau uaa ro'ou ba ana roneipa'aa papaditai.

Jesus na Lafulafunaa Minaa ei Narafawe'ia

[†] **17:17:** 17:17 Warea Greek *hagiazō* (au u'ugai ba na apunai); v. 19 anaa

²⁰ “Abaa a lafulafunaa ro'ou ua. Ana a lafulafunaa ei rowe narafawe'i a'au uaa fei u'ugaa ro'ou ²¹ ba minaa ro'ou, ronei hemeai ua, O'ama, ana ale'ei yoi i laloo iau ma yau i laloo iamu. Ina rawani ba ro'ou i laloo iaa agua ba feni ano nei aida ba ona aloagiau. ²² Una fanaa ro'ou fei hawera ona fanau ba ronei hemeai ua ana ale'ei agua ba hemea ua: ²³ Yau i laloo iaa ro'ou ma yoi i laloo iau. Ina rawani ba ronei pa'apa'ainaa hepalo ua ba feni ano nei aida ba ona aloagiau ma haguua ro'ou ana ale'ei ona haguau.

²⁴ “O'ama, nunimiau ba na dinaa hitani, ei rama'a fanamu yau, ronei oafipui a'au ma fanunuaa fei hawerau, fei ona fanau si'ei ba ona haguau ei atawe mamaramai feni malagufu.

²⁵ “Mena wanewanea Ama, feni ano, lomi na apa'io, ma'uaa una apa'io ma rona aida ba aloagiamu yau. ²⁶ Una fama'aio a'a ro'ou. Ma amina u fama'a'uaio a'a ro'ou ba fei haguamu yau nei oa i laloo iaa ro'ou ma yau ana a oa i laloo iaa ro'ou.”

18

Rona Panarofaa Jesus

(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; Luke 22:47-53)

¹ I lafulafudii Jesus, na aunufipui a'a ei otalai nenerana ma na dinaa yei fawelei a'a fei baua barooa Kidron. Yei pepepe na pa'i hefawala na hala'ai ei olive ma rona dinaa wagina.

² Ma Judas, mei i aloia, na apa'aa fawelei, uaa Jesus na'aida gutafipui a'a ei otalai nenerana yei.

³ Si'ei, Judas na nomai fawelei ma nodugamii

hefaa gupuu rama'aa fo'aa mawe hefi'a bauana maroaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee. Rona notonamiaa ei ramai, ei we'ai ma ei hioo ro'ou.

⁴ Jesus na aidadii minaa ei manumanu ba ro'aa bigi'ia a'ana ma na asi'alao ma i'iginaa ro'ou, “Hini nunumiaa hamu'ou?”

⁵ Rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”

Jesus na ware, “Yau, hia.” (Ma Judas, mei i aloia, na ufipui a'a ro'ou yei.) ⁶ I ware Jesus ba, “Yau, hia,” rona ugusue ma pasinaa malagufu.

⁷ Ina i'igidinaa ro'ou, “Hini nunumiaa hamu'ou?”

Ma rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”

⁸ Jesus na ware, “Na warefanidigaa hamu'ou ba Yau, hia. Nabaa hamo'ei labaginau, te, fatalainaa eni rama'a eni.” ⁹ Fei pa'afina i wareaa fei, sifei ba nei fa'uai ei diwareana ba: “Lomi una fapa'ainaa hemea eni ona fanau.”*

¹⁰ Simon Peter na pa'i waduna ma na rapu'ia ma lafigaa pepe'i ma'au adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. (Fei haraa mei nafi, Malchus.)

¹¹ Jesus na warefawe'i a'a Peter, “Auhadiwe'inaa fei wadumu! Haa, lomi ba a hunu a'a fei bara na fanau mei Ama?”

Rona Duginaa Jesus a'a Annas

¹² Fei gupuu rama'aa fo'aa, mei bauaniaa ro'ou ma ei bauaniaa ei Jew, rona panarofaa Jesus. Rona fauroro'inia ¹³ ma do'o noduginaa hia a'a Annas, mei amaa haroo Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa wagii fei igisimasi fei.

* 18:9: 18:9 John 6:39

¹⁴ Caiaphas, hia, mei nadii warefa'aiaa ei Jew ba na rawani hemea ua ma'ea laraa watauda.

Fei Rawarawaa Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:69, 70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Simon Peter ma hemeadi ai otalai nenera, laguna neneraa Jesus. Hamatee mei otalai nenera mei, na apa'ia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, ina wadu'aihugiaa Jesus i malalaa fei gutanaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, ¹⁶ ma'uua Peter nado'o oma'a poaa humu. Mei hemeadi ai otalai nenera, mei na apa'ia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na hadiwe'imai ma wareware a'a mei pifine, mei fi bigibigi yei ma dugifawadu'ainaa Peter.

¹⁷ Mei pifine i poaa humu na i'iginaa Peter, “Haa, abaa yoi hemea otalai nenerana?”

Ina ware ba, “Lomi, abaa yau.”

¹⁸ Na fane fei hau ma ei nafi mawe ei bauana, rona ufarafi'i a'a fei hafi pa'aa ro'ou ba fana'aa ro'ou. Peter ana na ufipui a'a ro'ou ba i fana'a.

Mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa na I'iginaa Jesus

(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

¹⁹ Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fi i'iginaa Jesus ei otalai nenerana ma ei feroiana.

²⁰ Jesus na ware, “Una wareware i pudaa minaa ei rama'a. Una'o feroi laloo ei synagogue ma i humuu mei Haidaa, fawe lei rona'o figupui minaa ei Jew. Lomi na opa'ainaa hepalo wareau. ²¹ Tani o i'iginau? I'iginaa ei rona guainau. Ronapa'aa aida tamanu ei wareau.”

²² I wareaa fei Jesus, hemea ei bauana, mei na rafi'i na laparaa pudana. Ina warefasiba a'ana, "Haa, ale'ei mau wareamu a'a mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa?"

²³ Jesus na ware, "Nabaa una wareaa hepalo na tata, ware'unia. Ma'uaa nabaa una warefafa'uai, tani o laparau?" ²⁴ Ana yei ei bobo'ii panina ma Annas nawe alonaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.†

Ei Faguapoa ma Fa'odupoaa Waresuabaduaa Peter

(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

²⁵ Ei fi fana'ana'aiaa ununa Simon Peter, hemea na i'iginia, "Haa, abaa yoi hemea otalai nener-ana?"

Ina warefasuabadui ba, "Lomi, abaa yau."

²⁶ Mei i lafigaa adiana Peter, gufuu hemea ei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na narooa Peter, "Haa, abaa una fanunupa'io a'ana yei fasuu ei haihai olive?" ²⁷ Peter na warefasuabaduidiai ma ana ei, na ai fei a'aroo.

Jesus i Ma'aa Pilate

(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

²⁸ I dii, ei Jew rona talaiduginaa Jesus, di'ininaa Caiaphas ma dinaa a'a fei baua humuu mei gavanaa Rome. Na mafufuoidii eni ma si'ei ba ei Jew, lomi rona nunumiai ba ro'aa loloa wagii ei mau losuiaa ro'ou, lomi rona wadu'ainaa fei humuu hapara uaa ba ro'aa guta wagii fei hananaa fei

† **18:24:** **18:24** O, Annas na roro'inia ma alonaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.

Talai Falogia. ²⁹ Si'ei, Pilate na asi'anamii a'a ro'ou ma i'igai, "Tamanu ei tataa mei rama'a mei?"

³⁰ Rona ware, "Nabaa abaa hia hafelo'a, ana lomi hai'ou fifaninia a'amu."

³¹ Pilate na ware, "Anaa hamu'ou nei dugia ma dududuia wagii fei law hamu'ou."

Ei Jew, rona ware, "Ma'uua lomi na rawani ba hai'ou fadududu ma fo'afama'ea hemea."

³² Rona bigi'aa fei ba ei diwareaa Jesus ba batanai fei ma'eana nei fa'uai.

³³ Pilate na wadu'aidinaa fei baua humu, na lala'aa Jesus ma i'iginia, "Haa, yoi mei haparaa ei Jew?"

³⁴ Na i'igai Jesus, "Pa'aa naranaramu, o hefi'adiai na u'ugau a'amu?"

³⁵ Pilate na ware, "Haa, yau hemea Jew? Ei gufumu mawe ei famamoa humuu mei Haidaniaa hamu'ou, ana ro'ou, ei ro'aa fifaninio paniu. Tamanu ei bigi'amu?"

³⁶ Jesus na ware, "Fei haparaiau, abaa manu-manuu feni malagufu. Nabaa ale'ei, ei nafi, ro'aa fo'a ma lomi ro'aa panaropa'au ei Jew. Ma'uua, e'eni, fei haparaiau, na ude hefawala."

³⁷ Pilate na ware, "Si'ei ba yoi hapara, na?"

Jesus na ware, "Na wanewane fei wareamu ba yau hapara. Sifei fei pa'afina a waninimai yeni malagufu ba unei u'ugaa fei fa'uaia. Mei na oa wagii fei fa'uaia na guainau."

³⁸ Pilate na i'igai, "Tamanu fei fa'uaia?"

Rona Ware ba Jesus Nei Ma'e

(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Nenee fei, ina asi'adinaa ano a'a ei Jew ma ware, “Lomi na labagipa'i pa'afina ba o ware ba hia na bigifata. ³⁹ Ma'uaa wagii fei maumau hamu'ou, unei alaraa hemea bobo'aia a'a fei au Talai Falogia. Nunumiaa hamu'ou ba a alaraa ‘mei haparaa ei Jew’?”

⁴⁰ Rona parararailao, “Lomi. Abaa hia! Fanaa hai'ou Barabbas!” Barabbas, hemei nado'o fa'asi'anaa fei fisibaia a'a fei gavaman.

19

Rona Ware ba Jesus nei Fatawa

¹ I dii, Pilate na dugaa Jesus ba ronei babuinia. ² Ei rama'aa fo'aa, rona ffigaa fei wowo'ii na hogia ba taona ma fahawaiaa tabana. Rona farafenaa hia fei hawaa ugu, pomana purple ³ ma rona'u no'ualao a'ana ma ware, “Hai'ou uduginio, mena haparaa ena Jew!” Ma rona lapagia.

⁴ Pilate na asi'adimai ma ware a'a ei Jew ba, “Ma'aia, a noduginamii hia a'a hamu'ou ba a warefa'aiaa hamu'ou ba lomi una labagipa'i pa'afina ba a ware ba ina bigifata.” ⁵ I asi'ataonamii fei tao na hogia ma fei baua purple hawaa ugu Jesus, Pilate na warenaa a'a ro'ou, “Simeni, meni rama'a.”

⁶ Ana ei ro'aa fanunupa'ia ei famamoaa humuu mei Hidaa mawe ei bauaniaa ro'ou, rona haro-fawe'i ba, “Fatawaia, fatawaia!”

Ma'uaa Pilate na ware, “Dugia ma fatawaia. Hamatee yau, lomi na labagipa'i pa'afina ba o ware ba ina bigifata.”

⁷ Ei Jew na warefawe'i ba, “Hai'ouna na pa'i law hai'ou ma a'a fei law fei, inei ma'e, uaa ina ware ba hia, Na'uu mei Haidaa.”

⁸ I guainaa fei Pilate, na ma'au'apoidiai ⁹ ma na wadu'aidinaa fei baua humu. Ma na i'igainaa Jesus, “Noramiamu hitani?”, ma'uaa lomi na wareaa hepalo manumanu Jesus. ¹⁰ Pilate na ware, “Haa, lomi o wareware a'au? Lomi ona aida ba na pa'i faufau ba a alagio, o fatawaio?”

¹¹ Jesus na ware, “Lomi na pa'i faufaumu ba o bigi'aa hepalo manumanu a'au nabaa abaa nora-narai pafea. Si'ei, mei na fifaninau panimu, fei hafelo'ana na rata laraa fei hafelo'amu.”

¹² A'a fei ma nolao, Pilate ba ifane alaraa Jesus, ma'uaa ei Jew, rona'u haroharo ua, “Nabaa o alaraa mei rama'a mei, abaa yoi tafii Caesar. Mei i ware ba hia hapara na warefafeloaa Caesar.”

¹³ I guainaa fei Pilate, na fa'asi'anaa Jesus ano ma hia na guta wagii fei gutanaa mei fadududua, fei Talaa Mugoo (harana warea Aramea, Gab-batha). ¹⁴ Fei au fei, arewaa Pagipagiaa fei Hefapagipagiaa fei Talai Falogia ma ale'ei haloaina.

Pilate na warenaa a'a ei Jew, “Simeni, meni haparaa hamu'ou.”

¹⁵ Ma'uaa rona haropararai, “Nodugawau! Nodugawau! Fatawaia!”

Pilate na i'igai, “Haa, a fatawaia, mei haparaa hamu'ou?”

Ei famamooa humuu mei Haidaa na ware, “Hemea ua haparaa hai'ou. Caesar.”

¹⁶ Pilate nawe fifaninia panii ro'ou ba ronei fatawaia.

Fei Fatawana
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; Luke 23:26-43)

Si'ei, Jesus nawe udenaa panii ei fo'aa. ¹⁷ Ina fuharenaa fei hawafolona ma aununaa fawelei, harana Guitaba (harana warea Aramea, Golgotha). ¹⁸ Ma rona fatawaia yei a'a helaguidiai—hemea pepepe ma hemea pepepe ma Jesus watolaa lagua.

¹⁹ Pilate na fabiginaa ro'ou hepalo ne'ia ma rona faugia a'a fei hawafolo. Ma fei ne'ia ale'ei: JESUS, MEI NAZARETH, MEI HAPARAA EI JEW.

²⁰ Wataudaa ei Jew na igoaa fei ne'ia, uaa fawelei i fatawa Jesus na rafi'inaa fei baua gufu ma fei ne'ia, warea Aramea, Latin ma Greek. ²¹ Lomi na rawani a'a ei famamoaa humuu mei Haidaniaa ei Jew ma rona warenaa a'a Pilate, “Apuna ne'inia ba, ‘Mei Haparaa ei Jew,’ ma'uaa onei ne'i ba ina ware ua ba hia mei haparaa ei Jew.”

²² Pilate na ware, “Tamanu una ne'inia nei ude.”

²³ Ro'aa fatawadigaa Jesus ei fo'aa, rona tonaa ei susuna ma alaginia a'a hememea ei gunaroa rama'a, ma'uaa dufuna fei na'uu susuna. Fei susu fei, lomi u'ugina, rona tawinaa ale'ei hepalo ua, pa'uduna ma dinaa supuna.

²⁴ Rona fiwarei ba, “Onei'aa foranini'ia. O bigi'aa hepalo uni'uni fifigaia ba hemea ua i muaitonia.”

Fei, na nomai ba i fafa'uainaa fei ne'ia ba,
 “Rona fi'alaginaa ei susuu dupuaa ro'ou

ma bigi'aa hepalo fifigaia ba hemea i
 muaitonaa fei susu.”

Si'ei, ro'aa bigi'ia ale'ei ei fo'aa.

²⁵ Ei rona ufalarai nana'aa fei hawafoloo Jesus, mei inana, mei tafii inana, Mary mei haroo Clopas mawe Mary Magdalene. ²⁶ Jesus, i fanunupa'aa mei inana mawe mei otalai nenerana, mei hia na haguia na ufarafi'i, na warenaa a'a mei inana, “Mena pifine, simena, mena na'umu,” ²⁷ ma a'a mei otalai nenerana, na ware ba, “Simena, mena inamu.” A'a fei au fei ma nolao, mei otalai nenera, mei na fagutania i humuna.

Fei Ma'ea Jesus

(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; Luke 23:44-49)

²⁸ Nene ma'ida, si'ei ba ina aida ba minaa ei manumanu na nodigimai ma fei Bu'u Apuna ipowe fa'uai, Jesus na ware, “Una sigigi.” ²⁹ Na ude hepalo pe'ii vinegar wine yei; si'ei, rona pudigaa fei fahununu lalona ma fasuia wagii fei haihai hyssop ma roainalao umuu Jesus. ³⁰ I todigaa fei numa Jesus, na ware, “Inawe baibaisio.” A'a fei, ina faba'oduinaa tabana ma rawa'a'afainaa fei spiritina.

³¹ Fei arewaa fei, arewaa pagipagia, uaa ale'ei narani, hepalo baua u'ugai Sabbath. Si'ei ba ei Jew, lomi na nunuminia ba ei unuu rama'a nei fatawa ua pafoo ei hawafolo wagii fei Sabbath, rona i'iginaa Pilate ba nei mero'aa gui pinee ro'ou ma fa'upuaa ro'ou. ³² Si'ei, ei fo'aa, ronamii mero'aa gui pinee mei rawarawaa fatawafipuaa ro'ou a'a Jesus ma ei pinee mei lagua. ³³ Ma'uaa ro'aa nomai a'a Jesus ma fanunupa'ia ba na ma'edii, lomi rona mero'aa gui pinena. ³⁴ Ma'uaa hemea ei fo'aa na moto'aa huwaa Jesus a'a hepalo hio ma na wigi'uamai raraa ma ranu. ³⁵ Hemea na fanunuaa

fei na u'udigia ma pa'aa fa'ua fei u'ugana. Ina aida ba ei u'ugana pa'aa fa'ua ma na u'ufanaa hamu'ou ba ana hamonei narafawe'i wagina. ³⁶ Ei manumanu ei na nomai ba fei Bu'u Apuna nei fa'uai: "Lomi hepalo guina i amero," ³⁷ ma ana ale'ei hepalandia ne'ia ba, "Rowe fanunuaa mei rona moto'ia."

Rona Augaa fei Unuu Jesus Huapu
(*Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56*)

³⁸ Hinene, Joseph, mei Arimathea na i'iginaa Pilate ba i tonaa fei unuu Jesus. Joseph, hia hemea otalai neneraa Jesus, ma'uua ina o'opa'ai uaa na mama'au a'a ei Jew. Si'ei ba na ugainia Pilate, ina nomai ba i tonaa fei hudi unu. ³⁹ Ina nohugiamai Nicodemus, mei nado'o nomai a'a Jesus hefaa poi. Nicodemus na notonamii ei fihafuiaa ro'ou myrrh ma aloe, awatana ale'ei odufua pa'ania ma obao kilogram.* ⁴⁰ Laguna tonaa fei unuu Jesus ma sumia a'a ei maninii lawalawa fininaa ei hapipigi. Fei ale'ei ba i neneraa ei maumau ei Jew, ei rona'o agifai ma'ea. ⁴¹ Fawelei ro'aa fatawaiaa Jesus na pa'i hepalo pe'ihape ma lalona na pa'i hepalo manufau huapu waduaa ro'ou na'ana'a, hepalo rotawe fahainopaa hemea ma'ea lalona. ⁴² Si'ei ba fei arewaa fei, arewaa ei Jew ba ro'aa Pagi'augaa ei Manumanu ma fei huapu ana na rafi'i ua, rona fahainopaa Jesus yei.

* **19:39:** **19:39** Warea Greek *hefa pu'u litrai* (ale'ena 34 kilograms)

20

Fei Huapu, Lomi Rama'a

(Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12)

¹ Pa'aa mafufuo badu a'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia, atawe arewafarawani, Mary Magdalene na aununaa a'a fei huapu ma fanunupa'ia ba hefi'a, rona pigudigaa fei baua mugoo i poaa wawadu'i. ² Si'ei, ina poninaa a'a Simon Peter ma hemeadiai otalai nenera, mei na haguia Jesus ma na ware, "Rona fa'asi'anaa mei Fasu a'a fei huapu ma lomi ona aida ba rona fahainopia hitani!"

³ Si'ei, Peter mawe mei ana hemea otalai nenera, laguna una'anaa a'a fei huapu. ⁴ Minaa lagua, laguna poni, ma'uaa mei hemeadiai otalai nenera na muainaa Peter ma nado'oree pa'aa fei huapu. ⁵ Ina fabalou ma farerefilao ma unaa ei maninii lawalawa lalona, ma'uaa, lomi na wadu'ai. ⁶ I dii, Simon Peter, mei i nomai mugina nawe nopa'amai ma wadu'ainaa laloo huapu. Ina fanunupa'ia ba ei maninii lawalawa ua yei ⁷ ma fei lawalawaa agifaia, fei rona hawainaa tabaa Jesus. Fei lawalawa fei, na du'u ma ude u'ugai a'a ei maninii lawalawa. ⁸ I dii, mei otalai nenera, mei nado'oree pa'aa fei huapu, ana na wadu'ai. Ina fanunua ma na narafawe'i. ⁹ (Lagutawe narapa'ia ei wareaa fei Bu'u Apuna ba Jesus, iwe asi'aa a'a ei ma'ea.) ¹⁰ Ma laguei otalai nenera, lagunawe hadiwe'inaa humuu lagua.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene

(Matthew 28:9, 10; Mark 16:9-11)

¹¹ Ma'uua Mary na u i poaa fei huapu ma ai'ai. Ei fi ai'ai, na fabalou ma fanununaa laloo fei huapu
¹² ma na fanunupa'aa helagui alo'alo. Po'iaa susuu lagua ma laguna guta fawelei nado'o haino fei unuu Jesus, hemea yei tabana ma hemea yei balofena.

¹³ Laguna i'iginia, "Mena pifine, tani o ai'ai?"

Ina ware, "Rona topa'ainaa mei Fasuu ma lomi na aida ba rona augia hitani." ¹⁴ A'a fei, ina momo'ai ma fanunupa'aa Jesus na ufalarai yei, ma'uua, lomi na aida ba Jesus.

¹⁵ Ina ware, "Mena pifine, tani o ai'ai? Oi labaginaa hini?"

Ina nara ba hia, mei oma'aa fei pe'ihape ma na ware, "Hagu'u, nabaa poro'amu, warefanau ba ona augia hitani ma awe tonia."

¹⁶ Jesus na warenaa a'ana, "Mary."

Ina diarailao a'ana ma warefawe'i a'ana, warea Aramea ba, "Rabboni!" (hanuna ba Feroia).

¹⁷ Jesus na ware, "Onei'aa panarofau, uaa atawe hadiwe'inaa a'a mei Ama. Ma'uua dinaa a'a ei lofuu ma warefanaa ro'ou ba, 'A hadiwe'inaa a'a mei Amau, mei ana amaa hamu'ou, mei Haidaniau, mei ana Haidaniaa hamu'ou.' "

¹⁸ Mary Magdalene na dinaa a'a ei otalai nenera ma u'u ba, "Una fanunudigaa mei Fasu!" Ma na warefanaa ro'ou ba hia na wareaa ei manumanu ei a'ana.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenerana
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

¹⁹ I nofafilao fei rawarawa arewaa fei hafapagipagia, rona gutafipui ei otalai nenera ma ei gigei

na ude fawi, uaa rona ma'au a'a ei Jew, Jesus namii u dupuaa ro'ou ma ware, “Inei rawani ua ei naranaraa hamu'ou!” ²⁰ I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina ma huwana. Ro'aa fanunuuaa mei fasu, ronamina ni'eni'e ei otalai nenera.

²¹ Ina warediai Jesus ba, “Inei rawani ua ei naranaraa hamu'ou! Ana ale'ei ba na aloagiau mei Ama, a aloaa hamu'ou.” ²² Ma a'a fei, ina fawenailao a'a ro'ou ma na ware, “Tonaa fei Spiriti Apuna. ²³ Nabaa hamo'aa futoaa ei hafelo'aa nemea, i pa'ai ei hafelo'ana; nabaa lomi hamo'aa futoaa ei hafelo'ana, ana lomi i pa'ai.”

Jesus na Fa'arewa a'a Thomas

²⁴ Ma Thomas (ana harana Didymus), hemea ei Hefua ma Helagui, hia, lomi a'a ei otalai nenera ei i nomai Jesus. ²⁵ Si'ei, rona warefania, “Hai'ouna fanunudigaa mei Fasul!”

Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa lomi na fanunupa'aa ei dibaa fadua i panina ma didifinaa fei ana'anau wagina ma didifinaa paniu huwana, ana lomi a nara ba fa'ua.”

²⁶ Nenee heai hafapagipagia, ei otalai nenerana na gutadi ai laloo fei humu ma Thomas a'a ro'ou. Na fawidii ei gigei, ma'uaa Jesus namii u dupuaa ro'ou ma ware, “Inei rawani ua ei naranaraa hamu'ou!” ²⁷ I dii, ina warenaa a'a Thomas, “Didifinaa fei ana'anamu yen; ma'aiaa gueni paniu. Roainamii fei panimu ma didifinia huwau. Fapedugaa ei hamamaguamu ma narafawe'i.”

²⁸ Thomas na warenaa a'ana, “Mena Fasuu, mena Haidaniau!”

²⁹ Ma Jesus na warenaa a'ana, “Si'ei ba ona fanunupa'au, ona narafawe'i; rona pa'i hawegiaa

ro'ou—ei rona narafawe'i ma'uaa, lomi rona fanunuau.”

³⁰ Jesus na bigi'aa wataudadiai hilalaa foigia i pudaa ei otalai nenerana ma lomi na ude laloo feni bu'u feni. ³¹ Ma'uaa eni ne'ia eni, pa'afina ba hamonei nara ba* Jesus, hia Christ, Na'uu mei Haidaa ma wagii fei narafawe'iaa hamu'ou, hamowe pa'i harenua a'a fei harana.

21

Jesus ma fei Foigia a'a ei Lepoiaa Ro'ou Nia

¹ Nenee e'ei, Jesus na fa'arewadiai a'a ei otalai nenerana papaa fei Agii Tiberias.* Fei fa'arewana ale'ei ba: ² Simon Peter, Thomas (ana harana Didymus), Nathanael, mei na norai Cana i Galilee, laguei na'uu Zebedee mawe helaguidiai otalai nenera, rona gutafipui. ³ Simon Peter na warefanaa ro'ou, “Yau a dinaa agi.” Ma rona ware, “Hai'ou'aa aunufipui a'amu.” Si'ei, rona asi'aa ma hugi pafoo wa, ma'uaa a'a fei poi fei, lomi rona topa'aa hepalo.

⁴ Mafufuo badu, Jesus na ufalarai piye, ma'uaa ei otalai nenera, lomi rona aida ba Jesus.

⁵ Ina haroharona a'a ro'ou ba, “Ena tafiu, lomi hamona topa'aa hepalo?”

Rona ware ba, “Lomi.”

⁶ Ina ware, “Pudigaa ei lepoo hamu'ou pepe haro'aa ma hamo'aa topa'i.” Ro'aa bigi'ia ale'ei, lomi rona forapa'aa fei lepoo uaa namina watauda ei nia.

* **20:31:** **20:31** Hefi'a ne'ia ba *pa'afina ba hamo'ei naralao ba*

* **21:1:** **21:1** fei Agii Galilee

⁷ Ma mei otalai nenera, mei na haguia Jesus, na warefanaa Peter ba, “Ana mei Fasul!” I’a guainaa fei Simon Peter ba, “Ana mei Fasul!” na papainaa fei hawaa uguna (uaa nado’o dudumia) ma na siginaa laloo agi. ⁸ Mei hemeadiai otalai nenera na suanenegia pafoo wa. Ina suaforaiaa fei lepo, fei na pepesu ei nia, uaa lomi rona raua piye, ale’ei faimfua pa’ania metre.[†] ⁹ Ro’aa wanonaa piye, rona fanunupa’aa fei bafuroo hafi na pa’i nia pafona ma ana na pa’i ma’ida faraa pidaua.

¹⁰ Jesus na warenaa a’a ro’ou, “Tomai hefi’a nia, ena tonaa hamu’ou e’eni ua.”

¹¹ Simon Peter na hugi ma adiamii fei lepo piye. Ina pepesu ei baua nia, hefa pu’u ma haipani pa’ania ma odumanu, ma’uaa, lomi na wara’a fei lepo a’a ei watauda nia. ¹² Jesus na warenaa a’a ro’ou, “Mi hananafipui a’au.” Minaa ei otalai nenera na ma’au ba ro’aa i’iginia ba, “Yoi hini?” Rona aida ba hia mei Fasul. ¹³ Jesus namii tonaa fei faraa pidaua, fanaa ro’ou ma ana ale’ei a’a ei nia. ¹⁴ Hefei, fa’odupooa fa’arewaa Jesus a’a ei otalai nenerana nenee fei asi’anana a’a ei ma’ea.

Jesus na Fahadiwe’inaa Peter

¹⁵ Ro’aa hananadii, Jesus na warenaa a’a Simon Peter, “Simon, mena na’uu John, pa’aa fa’ua ba fei haguamu yau na rata laraa fei haguamu ro’ou?”

Ina ware, “Hi’i mena Fasul. Ona aida ba una haguio.”

Jesus na ware, “Faguuaa ei hapeu na’uu sipsipi.”

[†] **21:8:** **21:8** Warea Greek *ale’ena enu pu’u cubit* (ale’ena 90 metres)

¹⁶ Jesus na warediai ba, “Simon, mena na'uu John, pa'aa fa'ua ba ona haguau?”

Na ware, “Hi'i mena Fasu, ona aida ba una haguio.”

Jesus na ware, “Oma'aiaa ei hapeu sipsipi.”

¹⁷ Ina warefa'odupoai ba, “Simon, mena na'uu John, ona haguau?”

Na fi'i naranaraa Peter uaa Jesus na i'igai fa'odupoai a'ana ba, “Ona haguau?” Ina ware, “Mena Fasu, ona apa'aa minaa ei manumanu; ona aida ba una haguio.”

Jesus na ware, “Faguaa ei hapeu sipsipi. ¹⁸ A warefa'uai a'amu ba ei oi baubara, ana yoi rafeaa susumu ma rararapa hitani nunumiamu; ma'uaa onawe bau, opowe roainaa guei panimu ma hemeadi ai i falawalawainio ma talaidugio fawe lei lomi ona nunuminia.” ¹⁹ Jesus na wareaa fei ba i fama'aiaa fei mau ma'ea i tonia Peter, fei ba i fani hawera a'a mei Haidaa wagina. Ma ina warefania, “Nenerau!”

²⁰ Peter na diara i ma fanunupa'aa mei otalai nenera, mei na haguia Jesus ba na neneraa lagua. (Simei, mei na fapalaginaa a'a Jesus wagii fei hananaa, mei na ware ba, “Mena Fasu, hini ba i aloio?”) ²¹ I fanunupa'ia Peter, na i'igai, “Mena Fasu, hia, batanai?”

²² Jesus na ware, “Nabaa a nunuminia ba inei guta nopa'aloo fei noramiau, abaa manumanumu. Onei nenegi'uaiau.” ²³ A'a fei, rona fileleleinia ei filofui ba mei otalai nenera mei, lomi i ma'e. Ma'uaa Jesus, abaa na ware ba lomi i ma'e; ina ware ua ba, “Nabaa a nunuminia ba inei guta nopa'aloo fei noramiau, abaa manumanumu.”

²⁴ Simeia, mei otalai nenera, mei fi u'ugaa eni manumanu eni ma ne'ifapana'ia. Ona aida ba ei u'ugana, pa'aa fa'ua.

²⁵ Jesus, ana na bigi'aa wataudadiai manu-manu. Nabaa ro ne'inaa bu'u minaa ei bigi'ana, woro feni malagufu, lomi i hawiaa ude'udee ei bu'u, ei ne'iaa ro'ou.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long
Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c